МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Острозька академія»
Інститут міжнародних відносин та національної безпеки
Кафедра міжнародних відносин

Кваліфікаційна робота

на здобуття освітнього ступеня магістра

на тему:

«Трансформація підходів НАТО до проблем безпеки і оборони під впливом війни Росії проти України»

Виконав студент 2 курсу, групи ММв-2
спеціальності 291 Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії,
освітньо-професійна програма «Міжнародні відносини»
Григораш Богдан Юрійович

Керівник – доктор політичних наук,
професор кафедри міжнародних відносин
Сидорук Тетяна Віталіївна

Рецензент – _____

Робота допущена до захисту
(протокол № _____ засідання кафедри міжнародних відносин від _____ 2025 року)
Завідувач кафедри міжнародних відносин: Тетяна СИДОРУК

м. Острог – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП

Організація Північноатлантичного договору (НАТО) вже 76 років є

фундаментом євроатлантичного міжнародного порядку. Від часу після закінчення Другої світової війни і до сьогодні Альянс залишається безпековою основою процвітання, розвитку та інтеграції країн Європи. Впродовж свого існування Організація пройшла через багато геополітичних потрясінь: Холодна війна, розвал Радянського Союзу та теракти 11 вересня 2001. Наразі, міжнародний, зокрема європейський, порядок перебуває в черговій кризі.

Російська агресія проти України від 2014 року, що у 2022 році переросла у повномасштабну війну, спричинила радикальні зміни у міжнародному безпековому середовищі. Щоб і надалі ефективно відігравати свою безпекову роль та продовжувати надавати захист країнам – членам та іншим партнерам Альянс проходить через процес трансформації своїх підходів до безпеки та оборони.

Актуальність дослідження теми. По перше, тема даного дослідження є актуальною з огляду на важливість Північноатлантичного Альянсу як міжнародного актора. НАТО є одним з основних та найбільш впливових міжнародних організацій, що впливають на регіональні та глобальні безпекові процеси. По-друге, вплив російсько – української війни є відчутним в багатьох сферах міжнародної політики. Війна в Україні є однією з найгостріших міжнародних криз останніх десятиліть та наймасштабнішим військовим конфліктом на території Європи від часів Другої світової війни. Впродовж своєї історії НАТО брало участь у врегулювання багатьох кризових ситуацій. Сьогодні, Альянс бере політичну участь у врегулюванні російсько – української війни, а країни – члени Організації є основними постачальниками військової та економічної допомоги Україні. По третє, однією з найголовніших цілей міжнародної політики України є вступ до Північноатлантичного Альянсу. З огляду на це, зокрема для українських дослідників, важливим є дослідження

еволюції Організації, її діяльності та її внутрішніх трансформаційних процесів, зокрема, у сфері безпеки, стримування та колективної оборони.

Стан наукової розробки проблеми. Трансформація підходів НАТО до проблем безпеки та оборони є предметом дослідження широкого кола як індивідуальних науковців, так і аналітичних дослідницьких центрів. Натомість, у зв'язку зі швидкими змінами міжнародного безпекового середовища та невпинною трансформацією й еволюцією НАТО та її підходів, бракує комплексного аналізу даного явища. Науковці, які досліджують НАТО, фокусуються на вузьких аспектах трансформаційних процесів Альянсу. Також, з огляду на актуальність та швидкоплинність міжнародних процесів у контексті російсько – української війни науковці фокусуються на злободенних подіях та темах, а також реакції Альянсу на них, не проводячи при цьому комплексного дослідження трансформації Організації.

Українські дослідники передусім фокусуються на тих аспектах діяльності та еволюції Північноатлантичного Альянсу, що мають безпосереднє відношення до російсько – української війни. Глибокий аналіз гібридної агресії РФ проти України у 2014 році було представлено Науково-дослідним центром воєнної історії Національного університету оборони України.[1] Еволюція російської гібридної війни проти України та відносини з НАТО у цьому контексті досліджувалися зокрема К. Зарембо та С. Солодким[2]. Дослідженням російсько – української війни під час її повномасштабного етапу та ролі Альянсу у конфлікті займаються К. Степаненко та Н. Бугайова[3], зокрема в рамках роботи аналітичного центру ISW. Еволюція Стратегічних концепцій НАТО аналізувалася, зокрема, О. Деменком[4].

-[1] Means of Russia hybrid warfare against Ukraine: scientific edition. – K.: National Defense University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskyi, (2017). URL: https://nuou.org.ua/assets/documents/scientific-edition.pdf [2] Zarembo, K., & Solodkyy, S. (2021). The evolution of Russian hybrid warfare: Ukraine. Center for European Policy Analysis. URL: https://cepa.org/comprehensive-reports/the-evolution-of-russian-hybrid-warfare-ukraine/ [3] Bugayova, N., Stepanenko, K., & Kagan, F. (2023). Weakness is Lethal: Why Putin Invaded Ukraine and How the War Must End. Institute for the Study of War. October 1. URL: https://understandingwar.org/backgrounder/weakness lethal-why-putin-invaded-ukraine-and-how-war-must-end

[4] Деменко, О. (2025). «Еволюція Стратегічних концепцій НАТО після завершення 'холодної війни'», Проблеми всесвітньої історії, (28), с. 61–76. URL: https://doi.org/10.46869/2707-6776-2024-28-4

Безпековий підхід Північноатлантичного Альянсу широко досліджується

західними науковцями. Еволюцію доктрини стримування та колективної оборони НАТО вивчав, зокрема, Ш. Монахан[5]в рамках досліджень аналітичного центру CSIS. Широко досліджується адаптація Північноатлантичного Альянсу до гібридних методів та загроз. На цю тему писали, зокрема, М. Бауманн[6], Д. Ґеніні[7]та Г. П'єлла[8]. Реакцію та адаптацію НАТО до нової стратегічної ситуації, що склалася після повномасштабного російського вторгнення в Україну досліджують, зокрема, М. О'Хенлон[9]та Х. Хардт[10]. Загалом, окремі аспекти даної проблематики є детально вивченими. На їхній основі можливо вибудувати та провести комплексне дослідження.

Метою дослідження є аналіз трансформації підходів НАТО до проблем безпеки і оборони з акцентом на впливі російсько – української війни на цей процес.

Завдання дослідження:

1. Аналіз історичного аспекту безпекової політики НАТО у період від створення Організації до закінчення Холодної війни.
2. Аналіз підходів НАТО до безпеки та оборони у період після закінчення Холодної війни.
3. Дослідження актуальних на момент російсько – української війни Стратегічних концепцій Альянсу.

[5] Monaghan, S. Resetting NATO's Defense and Deterrence: The Sword and the Shield Redux. – Center for Strategic and International Studies, (2022). URL: https://www.csis.org/analysis/resetting-natos-defense-and-deterrence-sword and-shield-redux

[6] Baumann, M., Pynnöniemi, K. (2025). European Security in the Era of Hybrid Warfare Active Measures in Russia's Confrontation with Europe. German Council on Foreign Relations Policy Brief. URL: https://dgap.org/en/research/publications/european-security-era-hybrid-warfare

[7] Genini, D. (2025). Countering hybrid threats: How NATO must adapt (again) after the war in Ukraine. New Perspectives, 33(2), 122-149. URL: https://doi.org/10.1177/2336825X251322719 (Original work published 2025) [8] Piella, G. C. (2022). NATO's strategies for responding to hybrid conflicts. URL: https://www.cidob.org/en/publications/natos-strategies-responding-hybrid-conflicts

[9] O'Hanlon, M. E. (2022). Strengthening the US and NATO defense postures in Europe after Russia's invasion of Ukraine. Brookings Institution, June. URL: https://www.brookings.edu/articles/strengthening-the-us-and-nato-defense postures-in-europe-after-russias-invasion-of-ukraine/

[10] Hardt, H. NATO after the invasion of Ukraine: how the shock changed alliance cohesion. Int Polit (2024). URL: https://doi.org/10.1057/s41311-024-00629-x

4. Теоретичний аналіз методів ведення гібридної війни. Характеристика методів гібридної війни Російської Федерації проти України. 5. Дослідження реакції НАТО на гібридні загрози з боку РФ та аналіз дій Альянсу з протидії гібридним методам РФ та пов'язаним з ними потенційним кризовим ситуаціям.

6. Аналіз стратегічної безпекової ситуації в європейському регіоні після початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну. 7. Дослідження прискорення трансформаційних процесів Альянсу в контексті повномасштабного етапу війни в Україні.

8. Розкриття питання проблем та перспектив подальших безпекових та оборонних перетворень всередині НАТО в контексті сучасного стратегічного становища.

Об'єктом дослідження є процес трансформації безпекових та оборонних підходів НАТО.

Предметом дослідження є концептуалізація та практичне вираження оновлених безпекових підходів Альянсу під впливом російсько – української війни.

Теоретико-методологічна основа дослідження. При виконанні даного дослідження було використано кілька методів: метод порівняння для зіставлення, зокрема, Стратегічних концепцій Альянсу. Також, було використано історичний метод для аналізу еволюції безпекових стратегій та підходів Організації. В цьому контексті було застосовано діахронний метод, за допомогою якого процес еволюції та трансформації безпекових підходів НАТО було розділено на окремі періоди з наступним порівнянням перебігу процесу у цих часових проміжках. Для аналізу офіційних документів Альянсу та підсумкових декларацій самітів було використано текстовий та контент – аналіз. Івент – аналіз було використано для дослідження публічної інформації, зокрема офіційних заяв Альянсу та його Генеральних секретарів, наприклад, офіційної заяви НАТО щодо повномасштабного російського вторгнення в Україну у 2022 році.

Загальні хронологічні рамки дослідження в контексті історії НАТО, процесів, що передували його створенню та формування його підходів безпеки та оборони, охоплюють часовий період від 1947 року по 2014 рік. Натомість, в контексті впливу російсько – української війни охоплюється період від 2014 року по вересень 2025 року.

Географічні рамки дослідження включають, перш за все, євроатлантичний регіон, зокрема, Північну Америку, Європу, конкретніше Східну Європу та Балтійський регіон. Також, в контексті операцій Альянсу було згадано регіон Близького Сходу, Північної та Східної Африки. В контексті зростання впливу КНР було згадано Азійсько – Тихоокеанський регіон.

Джерельна база дослідження складається з офіційних документів Північноатлантичного Альянсу, зокрема його Стратегічних концепцій, заяв, декларацій за підсумками зустрічей та самітів та матеріалів, розміщених на офіційних сторінках Організації та її структурних підрозділів. Наступною важливою групою джерел є дослідницькі статті та матеріали науковців, які досліджували релевантну тематику, як у комплексі, так і за окремими її аспектами. Важливими та корисними також були дослідження різноманітних аналітичних центрів серед яких: RUSI, IISS, Brookings Institution, Heritage Foundation, SIPRI. Загалом, джерельна база з даної теми є обширною, що дозволило провести глибоке дослідження та аналіз даної проблематики.

Практичне значення дослідження полягає у можливому практичному застосуванні його результатів українськими державними органами або організаціями, які досліджують або взаємодіють з Північноатлантичним Альянсом. Також результати дослідження можуть бути застосовані при формуванні зовнішньої політики, зокрема, відносно країн – членів Альянсу.

Апробація результатів дослідження. В рамках даного дослідження були написані та опубліковані статті з цієї проблематики: ««ДеНАТОізація» України та Східної Європи як один з ключових аспектів зовнішньої політики РФ» та «Порівняльний аналіз Стратегічних концепцій НАТО 2010 та 2022 років», які

були опубліковані у наукових виданнях Національного університету «Острозька

академія», а саме: у «Наукових записках студентів та аспірантів» Національного університету «Острозька академія» та Науковому блозі Національного університету «Острозька академія» відповідно. Ще одну наукову статтю опубліковано у співавторстві: Sydoruk T., Hryhorash B., Avhustiuk M. (2024). “The DeNATOisation” of Ukraine and Eastern Europe as a Principal Objective of Russia’s War against Ukraine. *Romanian Journal of Political Science*. 24(2). P. 41-55. (Scopus).

Структура роботи. Складовими частинами дослідження є: вступ, три розділи з висновками до кожного з них та загальні висновки праці. Перший розділ роботи «Історичний аспект формування підходів НАТО до проблем безпеки і оборони» присвячено історичному аналізу безпекових підходів Альянсу у різні періоди його існування та діяльності. В ньому розглядається концептуальний аспект безпекових підходів НАТО, який сформульовано у його Стратегічних концепціях. Другий розділ «Трансформація Альянсу під впливом гібридної агресії РФ проти України» присвячена огляду концептуалізації та еволюції явища гібридної війни та розгляду прикладів застосування методів гібридної війни Російською Федерацією проти Естонії (2007), Грузії (2008) та України (2014). Відповідно до назви, розділ присвячено реакції НАТО на гібридну агресію проти України та початку трансформаційних процесів викликаних даною агресією. У третьому розділі «Зміни у підходах НАТО до проблем безпеки та оборони у період повномасштабної війни РФ проти України» розглядається подальше розгортання трансформаційних процесів Альянсу під впливом подій 2022 та наступних років.

РОЗДІЛ І ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ ФОРМУВАННЯ ПІДХОДІВ НАТО ДО ПРОБЛЕМ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ

1.1 Витоки НАТО та контекст Холодної війни

Руйнування, спричинені Другою світовою війною, в результаті якої загинуло приблизно 36,5 мільйонів європейців, призвели до масштабних політичних катаклізмів як у Європі, так і в усьому світі. Одним з каталізаторів змін міжнародної системи у перші роки після закінчення війни стала Організація Північноатлантичного договору (НАТО), яка була створена з трьома основними задачами: запобігання експансії СРСР, недопущення повернення націоналістичного мілітаризму в Європі та сприяння політичній інтеграції у регіоні. [11]

У роки, що передували створенню НАТО (1947–1948), відбулася низка подій, які змусили країни Західної Європи шукати шляхи забезпечення взаємної та надійної безпеки. Серед них зокрема, інспірований Радянським Союзом комуністичний державний переворот в Чехословаччині та громадянська війна між роялістами та комуністами в Греції. Водночас, у повоєнний період США та СРСР, будучи двома найпотужнішими в геополітичному плані державами, почали вживати заходів для забезпечення свого майбутнього та збереження свого статусу світових лідерів. Держави протистояли одна одній у своїх політичних ідеологіях, що виражалося зокрема у «плані Маршалла» від США, спрямованому на надання економічної допомоги для відбудови повоєнної Європи з одного боку, та політиці Комінформу СРСР, розробленій з метою створення комуністичного Східного блоку з іншого. В свою чергу, напруженість досягла піку, коли Франція, США та Велика Британія об'єднали свої зони окупації, з метою створення західної німецької держави. Відповіддю СРСР стала блокада західної частини Берліна, під час якої було припинено весь дорожній та

-[11] NATO. A SHORT HISTORY OF NATO. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/declassified_139339.htm

залізничний рух до цієї частини міста. У відповідь США та Велика Британія були змушені доставляти продовольство до міста літаками в рамках операції, яка стала відома як Берлінський повітряний міст.[12]

В результаті тривалих обговорень та консультацій 4 квітня 1949 року було підписано Північноатлантичний договір, ширше відомий як Вашингтонський договір. Згідно з цим документом, що складається з 14 статей, Сполучені Штати Америки, Канада, Бельгія, Данія, Франція, Ісландія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Норвегія, Португалія та Велика Британія погоджуються розглядати напад на одну країну – учасника договору як напад на всіх. Цей принцип, виражений в 5 статті договору, став фундаментальним для існування та функціонування Альянсу. При цьому, в документ закладено механізм проведення консультацій з питань загроз і оборони. [13]

Ранні оборонні стратегії під час Холодної війни

Перед початком аналізу оборонних стратегій НАТО необхідно подати визначення Стратегічних концепцій Альянсу. Стратегічні концепції НАТО – це офіційні, загальнодоступні, консенсуально прийняті документи, які окреслюють мету, принципи і основні завдання діяльності Альянсу. Основна мета Організації – забезпечення колективної оборони союзників та збереження миру і безпеки на основі принципів «демократії, індивідуальної свободи і верховенства права». Це головне завдання Альянсу не зазнало значних змін протягом історії існування і діяльності Організації. Однак основні пріоритети, викладені в його концепціях, змінювалися відповідно до еволюції геополітичних інтересів країн-членів.[14] Стратегічні концепції оновлюються з урахуванням змін у глобальному середовищі безпеки і для того, щоб Альянс міг ефективно продовжувати виконання своїх завдань.

[12] Office of the Historian North Atlantic Treaty Organization (NATO), 1949. URL: https://history.state.gov/milestones/1945-1952/nato

[13] NATO. NATO Founding treaty. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_67656.htm [14] NATO's New Strategic Concept: What it is and Why it Matters. URL: https://www.nti.org/risky-business/natos-new strategic-concept-what-it-is-and-why-it-matters/

З огляду на оборонний характер Альянсу, так чи інакше, основним елементом всіх Стратегічних концепцій НАТО у період з 1949 по 1991 залишався

механізм стримування. Для того, щоб пояснити принцип дії даного механізму варто детальніше розглянути ранні Стратегічні концепції НАТО.

Перша Стратегічна концепція НАТО (1949) під назвою “Strategic Concept for the Defense of the North Atlantic Area”, описувала свою головну мету так: «Координувати в мирний час нашу військову та економічну силу з метою створення потужного стримуючого фактора для будь-якої країни або групи країн, що загрожують миру, незалежності та стабільності сім’ї країн Північної Атлантики».[15] При цьому, в деталізуючих документах вказано, що основним механізмом стримування, за допомогою якого Альянс намагався відвернути радянську загрозу, була загроза застосування американської ядерної зброї. В цьому механізмі її застосування мало подвійну роль: як покарання нападника за агресію, та як безпосередній засіб захисту у випадку, коли стримування не спрацювало. Варто також розуміти, що ставка на такий вид зброї була зроблена з огляду на значну чисельну перевагу конвенційних сил СРСР у порівнянні з силами Альянсу та ексклюзивність ядерної зброї, якою в достатній кількості на той історичний момент володіли лише США.[16]

Друга Стратегічна концепція НАТО (1952) була написана у кризовий історичний період. Корейська війна, що почалася з вторгнення північнокорейських сил до Південної Кореї 25 червня 1950 року мала величезний вплив на стратегічне мислення всередині НАТО.[17] Зміст другої Стратегічної концепції НАТО віддзеркалював першу. Друга Стратегічна концепція в своїй основі мала ті ж принципи, що були закладені в документі 1949 року та у свою черго продовжила розвиток механізмів стримування. Нововведенням цього

[15] NATO. MC3 - 19.10.1949 The Strategic Concept for Defense of the North Atlantic Area. URL: https://www.nato.int/archives/strategy.htm

[16] Monaghan, S. Resetting NATO's Defense and Deterrence: The Sword and the Shield Redux. – Center for Strategic and International Studies, (2022). URL: https://www.csis.org/analysis/resetting-natos-defense-and-deterrence-sword and-shield-redux

[17] NATO. NATO Strategic concepts. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_56626.htm

документу стала так звана «передова стратегія» оборони Європи. В основі даної

стратегії лежав задум утримування ворога якомога далі на схід від території Альянсу, з використанням усіх наявних військових засобів з метою обмеження свободи дій агресора.[18]

Третя Стратегічна концепція НАТО (1957), продовжуючи традицію, закріплювала роль стримування як центрального елементу в оборонній стратегії Альянсу. «Наша головна мета – запобігти війні шляхом створення ефективного засобу стримування агресії. Основними елементами стримування є відповідні ядерні та інші боєздатні сили, а також явна рішучість завдати удару у відповідь будь-якому агресору всіма силами, що є в нашому розпорядженні, у тому числі ядерною зброєю, яка необхідна для оборони НАТО.»[19] В цьому документі було введено доктрину «Масованої відплати». Вона полягала на тому, що у разі нападу Радянського союзу на НАТО, навіть з використанням виключно конвенційної зброї, Альянс у відповідь завдасть удару ядерною зброєю. Таким чином, навіть найменша військова агресія з боку СРСР призвела б до невигідного для обох сторін обміну ядерними ударами.[20]

Четверта Стратегічна концепція НАТО (1968) є останньою Стратегічною концепцією періоду Холодної війни та являє собою певний відхід від стратегічних доктрин викладених в попередніх документах. В даній концепції Альянс відійшов від ідеї «Масованої відплати», замінивши її політикою так званої «гнучкої відповіді». «Гнучка відповідь» характеризувалася використанням обмежених, конвенційних засобів реагування на неядерні загрози, замість прямої, гарантованої «Масованої відплати». Цей підхід мав на меті надати інструментам НАТО гнучкості, яка б не дозволила потенційному агресору з упевненістю передбачити конкретну реакцію НАТО на агресію, при

[18] Monaghan, S. Resetting NATO's Defense and Deterrence: The Sword and the Shield Redux. – Center for Strategic and International Studies, (2022). URL: https://www.csis.org/analysis/resetting-natos-defense-and-deterrence-sword and-shield-redux

[19] NATO. MC 14/2(Rev)(Final Decision) - 23.5.1957 Overall Strategic Concept for the Defense of the North Atlantic Treaty Organization Area. URL: https://www.nato.int/archives/strategy.htm

[20] NATO. A SHORT HISTORY OF NATO. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/declassified_139339.htm

цьому зберігаючи розуміння, що напад на Альянс є величезним ризиком і має високу ціну. В історичному контексті, основною причиною такої зміни стратегії з боку НАТО було зростання кількості ядерної зброї в арсеналі СРСР, що призвело до встановлення ядерного паритету між Радянським Союзом та Сполученими Штатами. В результаті, у разі потенційної агресії. Альянс мав три види інструментів військової відповіді:

- Пряма Оборона, яка «… має на меті відбити агресію на тому рівні, на якому ворог вирішив вести бойові дії. Вона полягає у фізичному запобіганні ворогу отримати те, чого він прагне».
- Свідома Ескалація, яка «… має на меті захист від агресії шляхом навмисного посилення, але, де це можливо, контролювання масштабів та інтенсивності бойових дій, що робить витрати та ризики непропорційними до цілей агресора. Вона не залежить виключно від здатності перемогти агресію ворога як таку, а скоріше послаблює його бажання продовжувати конфлікт.»
- Загальна Ядерна Відповідь, яка «… передбачає масові ядерні удари проти загальної ядерної загрози, інших військових цілей та міських і промислових цілей, якщо це необхідно.»[21]

Оборонна доктрина НАТО, викладена в четвертій Стратегічній концепції, проіснувала в практично незмінному вигляді аж до кінця Холодної війни. Двадцять років активного планування дозволили Північноатлантичному альянсу витворити адекватну, відповідну до вимог свого часу стратегічну оборонну доктрину, яка, проіснувавши наступні двадцять років, зазнала радикальних змін лише після завершення Холодної війни, коли міжнародний уклад сил та середовище були докорінно змінені розпадом Організації Варшавського договору та Радянського Союзу – єдиного супротивника, який становив реальну

[21] NATO. MC 48/3(Final) - 8.12.1969 Measures to Implement the Strategic Concept for the Defence of the NATO Area. URL: https://www.nato.int/archives/strategy.htm

загрозу країнам Альянсу. Діяльність, планування НАТО а також ставку на стримування як основний елемент стратегії у період з 1949 по 1990-ті роки можна вважати успішними, з огляду на той факт, що протягом усього періоду Холодної війни Альянс не зазнав прямого збройного нападу і силам НАТО не довелося брати участь у воєнних операціях.[22]

1.2 НАТО у період після закінчення Холодної війни

Із кардинальною зміною міжнародного середовища на початку 1990-х років змінився і підхід НАТО до застосування сили. Залишаючись в своєму ядрі суто оборонною організацією, Альянс, водночас, зайняв більш проактивну позицію у міжнародних процесах.

Свої перші військові операції сили НАТО розпочали у 1990 році у відповідь на вторгнення Іраку під керівництвом Саддама Хусейна у Кувейт. 2 серпня 1990 року до Туреччини було відправлено літак раннього попередження НАТО для спостереження за кризою та забезпечення прикриття південно-східної частини Туреччини на випадок іракської атаки. Згодом, у період з 3 січня 1991 р. по 8 березня 1991 р. у зв'язку з загрозою з боку Іраку Альянс розгорнув у Туреччині мобільні повітряні сили (ACE Mobile Force (Air)) та засоби протиповітряної оборони. Втручання НАТО в Боснії розпочалося в 1993 році з впровадження безпольотної зони, оголошеної Радою Безпеки ООН, а бойові дії в Боснії, під час яких в ході кількох операцій сили НАТО наносили авіаудари по сербським силам, досягли свого піку в 1994-1995 роках. Після укладення Дейтонського мирного договору присутність миротворчих сил НАТО в країні тривала до 2004 року. Пізніше, сили НАТО взяли участь у врегулюванні кризи в Косово, в рамках якої Альянс розпочав операцію «Союзна сила», проводячи бомбардування югославських сил. Після 78-денної військової операції в рамках миротворчої місії в Косово були розгорнуті військові та цивільні сили НАТО (KFOR), які діють і до сьогодні. Після терористичних атак 11 вересня 2001 року

-[22] NATO. NATO operations and missions. URL: https://www.nato.int/cps/eu/natohq/topics_52060.htm

вперше було застосовано 5 Статтю Північноатлантичного договору, після чого, Сполучені штати розпочали військову кампанію в Афганістані. Міжнародні сили сприяння безпеці (ISAF) були створені на прохання афганської влади та за мандатом ООН у 2001 році. З серпня 2003 року по грудень 2014 року ISAF очолювала НАТО, а 1 січня 2015 року її замінила Місія рішучої підтримки (RSM), яка була припинена на початку вересня 2021 року з виходом усіх західних сил з території Афганістану. Після початку кампанії 2003 року проти Іраку, НАТО проводило відносно невелику операцію з підтримки в Іраку з 2004 по 2011 рік, яка полягала в навчанні, тренуванні та наданні допомоги іракським силам безпеки. У період з 2008 по 2016 рік НАТО провела кілька операцій з запобігання та припинення піратських нападів, захисту суден та підвищення загального рівня безпеки в Аденській затоці, у прибережних водах Африканського рогу та біля берегів Сомалі. Останньою на даний момент бойовою операцією НАТО була військова операція в Лівії у 2011 році. Операція складалася з кількох компонентів: впровадження безпольотної зони, введення ембарго на постачання зброї до Лівії та авіаудари по підконтрольним Муаммару Каддафі силам.[23]

Стратегічна концепція НАТО 1991 року, прийнята в абсолютно нову епоху, відображала нові політичні та безпекові реалії після завершення Холодної війни. Зникнення основної антагоністичної до Альянсу сили у вигляді СРСР та Організації Варшавського договору змусило НАТО до переформатування своїх підходів до безпеки та оборони. В основу нової Стратегічної концепції було покладено більш різнобічний підхід. Це було відображено в основних завданнях Альянсу, поданих в документі:

- «Забезпечити одну з необхідних основ для стабільної безпеки в Європі, засновану на розвитку демократичних інститутів та прихильності до мирного вирішення суперечок, в якій жодна країна не зможе залякувати

-[23] Heirs, G. NATO: IN SEARCH OF A STRATEGIC CONCEPT FOR THE MODERN AGE. URL: https://www.cfc.forces.gc.ca/259/290/402/305/heirs.pdf

чи примушувати будь-яку європейську націю або нав'язувати гегемонію шляхом погроз чи застосування сили.

• Виконувати, як передбачено статтею 4 Північноатлантичного договору, функцію трансатлантичного форуму для консультацій союзників з будь яких питань, що зачіпають їхні життєво важливі інтереси, включаючи можливі події, що становлять ризик для безпеки членів, та для належної координації їхніх зусиль у сферах, що становлять спільний інтерес.

• Стримувати та захищати від будь-якої загрози агресії проти території будь-якої держави-члена НАТО.

• Зберігати стратегічний баланс у Європі.»[24]

Акцент діяльності НАТО було зміщено з прямої військової конфронтації та замінено більш широким спектром завдань да яких входили: міжнародний діалог, співпраця, кризове управління та запобігання конфліктам. Окрему увагу в Стратегічній концепції приділено діяльності та взаємодії з іншими міжнародними організаціями та органами такими як: Європейські Співтовариства, Західноєвропейський союз та Нарада з безпеки і співробітництва в Європі. Колективна оборона, стримування, передова оборона та ядерне стримування, надалі залишаючись в центрі оборонної доктрини НАТО, все ж відійшли на другий план з огляду на зміну міжнародної парадигми. [25]

Стратегічна концепція НАТО 1999 року продовжувала та закріплювала курс закладений у документі 1991 року. Документ повторив та підтвердив усі основні завдання Альянсу викладені в попередній Концепції серед яких: забезпечення безпеки та стабільності євроатлантичного регіону, проведення консультацій та координації відповідно до 4 статті Вашингтонського договору,

[24] NATO. The Alliance's New Strategic Concept (1991). URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/official_texts_23847.htm?selectedLocale=en
[25] Ilinca, D. "DEVELOPMENT OF THE STRATEGIC FRAMEWORK FOR NATO COMMITMENT TO EURO ATLANTIC SECURITY.". URL: https://en-gmr.mapn.ro/pages/rmt-conference-proceedings-2021tos-new-strategic concept28-4-proceedings-2021

оборона від загроз на основі 5 статті Договору, розвиток міжнародного партнерства, та кризовий менеджмент.[26]

В Стратегічній концепції 1999 року основну увагу було приділено питанням партнерства та кризового менеджменту. Це було зумовлено мінливістю міжнародного безпекового середовища як в Європі, так і поза межами регіону. Дана мінливість виражалася, зокрема, в серії кровопролитних конфліктів на Балканах, що підсилювало антикризовий аспект завдань діяльності Альянсу:

- «У рамках своєї політики збереження миру, запобігання війні та зміцнення безпеки і стабільності, як це визначено в основних завданнях безпеки, НАТО буде прагнути, у співпраці з іншими організаціями, запобігати конфліктам або, у разі виникнення кризи, сприяти її ефективному врегулюванню відповідно до міжнародного права, в тому числі шляхом проведення операцій з врегулювання кризи, що не підпадають під дію Статті 5. У цьому контексті НАТО нагадує про свої рішення щодо операцій з реагування на кризи на Балканах.»[27]

Також, в контексті мінливості міжнародного середовища в аспекті партнерства та співпраці варто зазначити, що Концепція була прийнята через місяць після вступу до НАТО трьох нових членів: Чехії, Угорщини та Польщі, які в минулому були членами Організації Варшавського договору. Даний факт ознаменував собою принципово новий рівень взаємодії Альянсу з країнами регіону. В Концепції також підтверджується ефективність інструментів співпраці та взаємодії, розроблених НАТО у попередні роки. Серед них, зокрема, Рада

північноатлантичного співробітництва (1991), яка пізніше була замінена

[26] Деменко, О. (2025). «Еволюція Стратегічних концепцій НАТО після завершення ‘холодної війни’», Проблеми всесвітньої історії, (28), с. 61–76. URL: https://doi.org/10.46869/2707-6776-2024-28-4
[27] NATO. The Alliance's Strategic Concept (1999). URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/official_texts_27433.htm?selectedLocale=en

Радою євроатлантичного партнерства (1997), програма Партнерство заради миру (1994) та Середземноморський діалог (1994).[28]

Також необхідно вказати, що в Стратегічній концепції 1999 року Альянс відкрито заявив про можливість свого подальшого розширення, ввівши для цього новий інструмент – План дій щодо членства в НАТО (1999):

- «… [Альянс] планує в найближчі роки надіслати запрошення країнам, які бажають і здатні взяти на себе відповідальність і зобов’язання членства, і якщо НАТО визначить, що включення цих країн відповідатиме загальним політичним і стратегічним інтересам Альянсу, зміцнить його ефективність і згуртованість та підвищить загальну безпеку і стабільність в Європі. З цією метою НАТО розробило програму заходів для надання допомоги країнам, які прагнуть приєднатися до Альянсу, у їхній підготовці до можливого майбутнього членства в контексті більш широких відносин з ними.»[29]

Для НАТО 1990-ті роки, не дивлячись на серію збройних конфліктів, ознаменувалися певним оптимізмом щодо міжнародного безпекового середовища. Це був період трансформації Альянсу з суто оборонного, безпекового союзу в організацію, яка окрім військових місій виконує широкий спектр гуманітарних, цивільно-дорадчих, тренувальних та міжнародно дипломатичних завдань. Натомість, великим потрясінням для НАТО стали терористичні атаки 11 вересня, які винесли на перший план необхідність відповіді на гібридні, терористичні та асиметричні загрози. Дані тенденції розвитку міжнародного безпекового середовища буде відображено в наступних

стратегічних документах НАТО.

1.3 Стратегічні концепції НАТО 2010 та 2022 років та російсько-українська війна

-[28] Ilinca, D. "DEVELOPMENT OF THE STRATEGIC FRAMEWORK FOR NATO COMMITMENT TO EURO ATLANTIC SECURITY.". URL: https://en-gmr.mapn.ro/pages/rmt-conference-proceedings-2021 [29] NATO. The Alliance's Strategic Concept (1999). URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/official_texts_27433.htm?selectedLocale=en

Стратегічні концепції 2010 та 2022 років віддзеркалюють міжнародну безпекову ситуацію свого часу. Документ 2010 року був написаний в більш стабільний міжнародно-політичний період. В свою чергу Стратегічна концепція 2022 була розроблена вже в радикально нову епоху, яка характеризується погіршенням безпекової ситуації. Члени НАТО зазначають, що сучасне міжнародне середовище характеризується новим стратегічним суперництвом, яке утворилось внаслідок російської агресії проти України та посиленням Китаю на міжнародній арені. Нова концепція чітко демонструє, що члени Альянсу усвідомлюють необхідність еволюції своїх підходів і адаптації до нового середовища міжнародної безпеки.[30]

Стратегічна концепція НАТО 2010

Стратегічна концепція, прийнята на Лісабонському саміті в 2010 році, відображає досвід і уроки, отримані в результаті терактів 11 вересня і боротьби з ісламським тероризмом, зокрема в рамках місії МССБ НАТО в Афганістані. Концепція визначала три ключових завдання НАТО: колективна безпека, кризовий менеджмент і кооперативна безпека. Крім того, вона підкреслювала важливість солідарності між членами Альянсу, трансатлантичних консультацій і участі в процесах реформ. Концепція визначала кілька загроз, актуальних на 2010 рік. Серед них: поширення балістичних ракет і ядерної зброї, тероризм, кібератаки і різні екологічні виклики. Також, було наголошено на посиленні співпраці, зокрема, в сфері контролю над озброєннями та посилення партнерства з міжнародними акторами у різних регіонах.[31] Але ретроспективно можна

зробити висновок, що в певних аспектах Концепція була застарілою та неадекватною ще на момент розробки. Зокрема це стосується російсько грузинської війни в серпні 2008 року, однією з причин якої була незгода РФ з прагненням Грузії вступу до НАТО. Хоча жоден з існуючих механізмів - таких як ООН, ОБСЄ або партнерські угоди НАТО - не зміг запобігти конфлікту,

-[30] The Main Difference Between NATO's 2022 Strategic Concept And Its Previous Strategic Concepts. URL: https://orionpolicy.org/the-main-difference-between-natos-2022-strategic-concept-and-its-previous-strategic-concepts / [31] NATO: Towards a new Strategic Concept. URL: https://www.iir.cz/en/nato-towards-a-new-strategic-concept

грузинська громадськість продовжувала підтримувати курс до НАТО. При цьому, в Концепції було зазначено, що євроатлантичний регіон перебуває в стані миру.[32]

Головні завдання Стратегічної концепції 2010

В Концепції 2010 року було сформульовано три головних завдання. •

Колективна безпека: «Члени НАТО завжди надаватимуть допомогу один одному у боротьбі з атаками, згідно зі статтею 5 Вашингтонського договору. Це зобов'язання залишається стійким і обов'язковим. НАТО буде стримувати і захищати від будь-якої загрози агресії і від нових викликів безпеці, якщо вони загрожують фундаментальній безпеці індивідуальних союзників або Альянсу загалом».[33]

Концепція підтверджує центральний характер 5 статті, зазначаючи при цьому, що вірогідність конвенційної атаки проти Альянсу є малою. Також зазначається, що ключовими елементами діяльності НАТО є оборона та стримування за допомогою ядерних та конвенційних засобів. [34]

- **Кризовий менеджмент:** «… НАТО активно залучатиме відповідний набір політичних і військових інструментів для надання допомоги у врегулюванні криз, що розвиваються і можуть потенційно вплинути на безпеку Альянсу, до їх ескалації в конфлікти …».[35]

Поєднання гуманітарних, політичних та військових інструментів задля запобігання і врегулювання кризових ситуацій як всередині, так і поза межами територій країн – членів Альянсу. Кризи можуть бути політичними, військовими

або гуманітарними за своєю природою, а також можуть бути наслідком стихійних лих або технологічних збоїв.[36]

[32] Imnadze, K. Towards A New NATO Strategic Concept: A View from Georgia (2010). URL: https://library.fes.de/opac/id/689845
[33] NATO. Strategic Concept 2010. URL: https://www.nato.int/cps/bu/natohq/topics_82705.htm [34] Larsen, J. A. "IS THE 2010 STRATEGIC CONCEPT STILL FIT FOR PURPOSE?" NATO Defense College, 2016. URL: http://www.jstor.org/stable/resrep10273.
[35] NATO. Strategic Concept 2010. URL: https://www.nato.int/cps/bu/natohq/topics_82705.htm [36] NATO. Crisis management. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49192.htm#:~:text=The%202010%20Strategic%20Concept%20broadened,re construction.%E2%80%9D%20It%20also%20recognised%20the

- **Кооперативна безпека:** «… Альянс буде активно залучатися до зміцнення міжнародної безпеки шляхом партнерства з відповідними країнами й іншими міжнародними організаціями, активно роблячи внесок до контролю над озброєннями, нерозповсюдження і роззброєння і тримаючи відкритими двері до членства в Альянсі для 10 всіх європейських демократій, які відповідають стандартам НАТО».[37]

Кооперативна безпека полягає у синхронізації зусиль, застосуванні спільних стандартів і обміну критично важливою інформацією про загрози. Концепція кооперативної безпеки базується на статті 3 НАТО, яка полягає у постійній взаємодії і співпраці членів Альянсу. Ціллю такої співпраці є підвищення здатностей індивідуального і спільного протистояння збройному нападу.[38] Стратегічна концепція 2010 року фокусується на основних принципах НАТО. Після подій 11 вересня реформа НАТО була зосереджена насамперед на протидії асиметричним загрозам з метою перетворення Альянсу на багатофункціональний механізм реагування на кризові ситуації. Проте активізація Росії, особливо війна 2008 року в Грузії – привернула увагу НАТО до більш традиційних загроз. Але реакція НАТО на збройну агресію Росії проти Грузії була слабкою. У цій Концепції РФ і надалі характеризувалася як партнер Альянсу, що в той період було частиною політики «перезавантаження» відносин між США (а з ними і НАТО), та Російською Федерацією.[39]

Стратегічна концепція НАТО 2022

29 червня 2022 року глави держав і урядів НАТО в рамках Мадридського саміту Альянсу ухвалили нову Стратегічну концепцію. Нова, актуальна на цей момент Концепція, приймалася вже в новій міжнародній реальності. В цілому, Концепція за своїм змістом є більш конкретною та адекватною відносно сучасних безпекових викликів. Російсько – українська війна, розпочата Кремлем ще у 2014 році, нарешті змусила Альянс адаптуватися до якісно нової безпекової

-[37] NATO. Strategic Concept 2010. URL: https://www.nato.int/cps/bu/natohq/topics_82705.htm [38] Cooperative Security within NATO. URL: https://perconcordiam.com/cooperative-security-within-nato/ [39] Zapolskis, M. (2012). 1999 and 2010 NATO Strategic Concepts: A Comparative Analysis. Lithuanian Annual Strategic Review, 10(1), 35-56. URL: doi:10.2478/v10243-012-0012-5

ситуації в регіоні. НАТО, як організація, в цьому документі чітко заявляє і констатує, що мир в євроатлантичному регіоні порушено агресивними діями РФ.[40]

Головною метою нової Стратегічної концепції є забезпечення колективної оборони, на основі трьох завдань минулої Концепції, з певною зміною формулювань. У новій концепції це - **стримування і оборона**, **запобігання кризам і кризовий менеджмент** і **кооперативна безпека**. Серйозний наголос зроблено саме на захисті територій країн – членів Альянсу. Як це вказано в Стратегічній концепції: «Хоча НАТО є оборонним Альянсом, ніхто не повинен сумніватися в нашій силі і рішучості захищати кожен дюйм території Альянсу, зберігати суверенітет і територіальну цілісність усіх членів Альянсу і здобувати перемогу над будь-яким агресором».[41] Також, НАТО визначила дві ключові зміни: російське вторгнення в Україну, яке дестабілізувало європейську безпеку, і виклик, який авторитарні міжнародні актори кинули інтересам, цінностям і демократичному способу життя НАТО. Як наслідок, НАТО продовжує розглядати Росію як найбільшу пряму загрозу своїй безпеці. В цілому основна думка закладена в цю концепцію – стримування Росії. В Концепції відсутні пропозиції і бачення, щодо шляхів співіснування з РФ після закінчення російсько – української війни. Також відсутнє бачення і стратегія закінчення самої війни. До того ж, відсутнє також і розуміння майбутньої безпекової архітектури. Щодо

України, в Концепції наявні лише сухі формулювання про розвиток партнерства з Україною та підтвердження рішень, прийнятих на Бухарестському саміті 2008 року. [42]

Аспектом, якому в Стратегічній концепції 2022 року приділяється надзвичайно багато уваги і який червоною лінією проходить через увесь документ, є проблематика ядерної зброї. В цілому, щодо ядерної зброї не сказано

[40] Бадрак, В. Нова стратегічна концепція нато. Погляд на зміст. URL: https://cacds.org.ua/нова-стратегічна концепція-нато-погл/
[41] NATO. NATO 2022 Strategic Concept. URL: https://www.nato.int/strategic-concept/
[42] LSE IDEAS. 2023. "NATO's 2022 Strategic Concept: One Year On." LSE Ideas Global Strategies. URL: https://www.lse.ac.uk/ideas/publications/old-updates/NATOs-2022-Strategic-Concept-One-Year-On

нічого принципово нового, але Альянс дає зрозуміти, що на даний момент ця тема є найбільш актуальною від часів Холодної війни. Спираючись на раніше викладене основне завдання, Концепція 2022 року вказує на інтегральну роль ядерної зброї як інструменту збереження миру та стримування агресії. Також, вказано, що потенційне використання ядерною зброї докорінно змінило б формат конфлікту і що Альянс має рішучість нанести потенційному супротивнику тяжких втрат, які переважатимуть будь-які можливі для супротивника вигоди. Але при цьому ж, в документі вказано, що перспектива застосування ядерної зброї на цей момент є нереалістичною і надзвичайно віддаленою.[43]

В цілому, більшість дослідників та експертів погоджуються, що нова Стратегічна концепція, як і минулі її ітерації є суто політичним, рамковим документом. Концепція не визначає жодних конкретних військових зобов'язань та потреб. Надзвичайна безпекова ситуація, найважча від часів Холодної війни, потребує від країн – членів НАТО всебічного нарощення військового потенціалу.[44] Стратегічна концепція 2022 прийшла на заміну безнадійно застарілій Концепції 2010 і, принаймні в риториці, знаменує нову епоху в історії існування і діяльності Альянсу. Наразі важливо, щоб більш рішучий і жорсткий тон нової Концепції був підтверджений такими ж жорсткими і рішучими діями.

Порівняння Стратегічних концепцій 2010 та 2022 років

Безпекове середовище. У другому розділі Стратегічної концепції 2022 проводиться оцінка безпекової ситуації. Цей розділ під назвою «Стратегічне середовище» розпочинається словами «Євроатлантичний регіон не перебуває в стані миру».[45] Формулювання чітко відсилає читача до першого речення аналогічного розділу Стратегічної Концепції 2010. В старій Концепції було вказано: «Сьогодні в євроатлантичному регіоні встановлено мир, і загроза

нападу із застосуванням конвенційних озброєнь на території НАТО є

-[43] «An Evolutionary, Not Revolutionary Concept » in Thierry Tardy (ed.), NATO's New Strategic Concept, NDC Research Paper n° 25, September (2022). URL: https://www.ndc.nato.int/research/research.php?icode=6 [44] Szenes, Z. (2023). Reinforcing deterrence: assessing NATO's 2022 Strategic Concept. Defense & Security Analysis, 39(4), 539–560. URL: https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14751798.2023.2270230#abstract [45] NATO. NATO 2022 Strategic Concept. URL: https://www.nato.int/strategic-concept/

низькою».[46] Формулювання, використане в новій Концепції, передає необхідний контраст між старим на новим безпековим середовищем, водночас підкреслюючи еволюційний характер документу. Далі в документі наголошується на агресивних діях Москви, якими вона порушує усталену безпекову архітектуру регіону. Також, в цьому розділі вказано, що перспектива нападу на членів Альянсу є реальною. Суперниками НАТО названі «авторитарні актори», які протистоять демократичному способу життя країн – членів Альянсу та цінностям, що ті поділяють.[47]

Основні завдання. Концепція 2022 року значною мірою повторює структуру основних завдань, визначених у Концепції 2010 року. Водночас, вона робить чіткий акцент на стримуванні і обороні. Цьому аспекту присвячено третину всього документа. Двом іншим основним завданням – запобіганню кризам і кризовому менеджменту та кооперативній безпеці присвячено значно менше уваги. Таким чином, можна простежити якісну зміну в пріоритетах Альянсу від часу попередньої Концепції. Стратегічна концепція 2010 року була прийнята в кардинально іншу міжнародну епоху. Тоді безпекова ситуація була сформована насамперед терактами 11 вересня. Відповідно до міжнародної ситуації в той час Альянс був зосереджений передусім на терористичних

загрозах і врегулюванні кризових ситуацій в Афганістані. Також, суттєвим аспектом при формуванні Концепції 2010 була всесвітня економічна криза 2008 року, що також змушувала країни НАТО фокусуватися на більш гуманітарних та економічних цілях.[48]

Відносини НАТО – РФ. В Стратегічній концепції Альянсу від 2010 року Російська Федерація характеризувалася як однин зі стратегічних партнерів НАТО. Також було зазначено, що «Співробітництво НАТО-Росії є стратегічно важливим, оскільки воно робить внесок у створення спільного простору миру,

-[46] NATO. Strategic Concept 2010. URL: https://www.nato.int/cps/bu/natohq/topics_82705.htm [47] «Six takeaways from NATO's new Strategic Concept» in Thierry Tardy (ed.), NATO's New Strategic Concept, NDC Research Paper n° 25, September (2022). URL: https://www.ndc.nato.int/research/research.php?icode=6 [48] «NATO Strategic Concept in the shadow of the war» in Thierry Tardy (ed.), NATO's New Strategic Concept, NDC Research Paper n° 25, September (2022). URL: https://www.ndc.nato.int/research/research.php?icode=6

стабільності і безпеки».[49] У новій Концепції формулювання щодо РФ і взаємодії з нею змінені кардинально. В Стратегічній концепції 2022 року Росія описується як найбільш значна і пряма загроза безпеці НАТО, зокрема для європейських членів Альянсу. Водночас в документі вказано про готовність збереження відкритих каналів зв'язку з РФ задля зменшення ризиків, запобігання ескалації і підвищення прозорості. Тож таким чином, НАТО як організація продовжує дотримуватися двостороннього підходу до відносин з РФ.[50]

НАТО та КНР. Справжньою інновацією для Стратегічної концепції 2022 у порівнянні з минулими подібними документами є приділення уваги КНР. У документі від 2010 року Китай не було згадано взагалі. Натомість наразі, Китай та його діяльність охарактеризовано як «системний виклик». На відміну від Росії, КНР не включено до категорії загроз. Натомість, у Стратегічній концепції 2022 вказано, що поглиблене стратегічне партнерство між Пекіном та Москвою суперечить цінностям та інтересам Альянсу та має на меті підірвати правовий міжнародний порядок. Також вказано, що за допомогою різноманітних гібридних інструментів, в першу чергу економічних та інформаційних, Китай посилює свою глобальну присутність.[51]

Контроль над озброєнням. Важливою частиною Стратегічної концепції 2010 року було питання контролю над озброєнням. Тоді, країни – члени Альянсу висловлювали оптимізм щодо політики роззброєння та нерозповсюдження зброї масового знищення. В свою чергу, Стратегічна концепція НАТО 2022 року відходить від контролю над озброєннями як основного інструменту врегулювання конфліктів і гонки озброєнь. Така зміна не є дивною в контексті сучасної безпекової ситуації, сформованої російсько – українською війною. В Стратегічній концепції 2022 констатується, що ерозія систем контролю над озброєннями, роззброєння і нерозповсюдження підірвала стратегічну

[49] NATO. Strategic Concept 2010. URL: https://www.nato.int/cps/bu/natohq/topics_82705.htm [50] NATO's 2022 Strategic Concept – Change, Continuity and Implications. URL: https://www.nupi.no/en/news/nato-s 2022-strategic-concept-change-continuity-and-implications

[51] Arnold, E. 'New Concepts but Old Problems: NATO's New Strategic Concept', Commentary, 1 July (2022). RUSI. URL: https://rusi.org/explore-our-research/publications/commentary/new-concepts-old-problems-natos-new-strategic concept

стабільність. Це виражається, зокрема, у порушеннях і вибірковому виконанні Російською Федерацією своїх обов'язків і зобов'язань у сфері контролю над озброєннями, які призвели до погіршення безпекової ситуації. Також, в даному контексті окремо згадано Китай, який розширює свої ядерні спроможності, при цьому не беручи добросовісної участі в контролі над озброєннями або зменшенні ризиків.[52]

Висновки до розділу 1

Організація Північноатлантичного договору, з огляду на тривалість її існування та діяльності, а також, з огляду на її основоположну роль в безпековій архітектурі євроатлантичного регіону, пройшла через багато етапів розвитку та адаптації. Застосування методів історичного та порівняльного аналізу дає змогу зрозуміти процес трансформацій підходів НАТО до проблем безпеки та оборони впродовж десятиліть від часів Холодної війни до періоду Російсько-української війни 2014 року та повномасштабної війни 2022 року.

Історія трансформації безпекових підходів Альянсу в період Холодної

війни показує, що впродовж кількох десятиліть стратегічного протистояння Східному блоку на чолі з Радянським Союзом НАТО вдавалося успішно адаптуватися до змін у міжнародному безпековому середовищі. В чотирьох Стратегічних концепціях цього періоду Організації Північноатлантичного договору вдалося сформулювати адекватні цілі та засоби колективної безпеки та оборони, що пройшли перевірку часом. В результаті, підчас Холодної війни країни-члени Альянсу не зазнали нападу, що підтвердило ефективність діяльності Організації у цей період.

У період 1990-их років, після кардинальної зміни стратегічного безпекового середовища, Альянс прийняв на себе більш активну роль в міжнародних процесах євроатлантичного регіону. Адаптуючись до нової реальності, Організація урізноманітнила спектр своїх завдань та інструментів їх вирішення. Для НАТО 1990-ті роки також є періодом розширення. Прийняття до

[52] The new NATO Strategic Concept and the end of arms control. URL: https://www.iiss.org/online-analysis/online analysis/2022/06/the-new-nato-strategic-concept-and-the-end-of-arms-control/

Альянсу трьох нових членів у 1999 році, підтвердило, що Організація продовжує бути гнучкою та актуальною структурою.

Початок XXI століття є для НАТО періодом міжнародних потрясінь та безпекових криз. Теракти 11 вересня 2001 року, подальша серія збройних конфліктів, зокрема російсько-українська війна, поставили Альянс перед необхідністю знову адаптуватися до кардинально нової ситуації в міжнародному середовищі. Порівняльний аналіз Стратегічних концепцій НАТО 2010 та 2022 років дає змогу зробити висновок, що НАТО, як організація, усвідомлює цю необхідність.

РОЗДІЛ ІІ ТРАНСФОРМАЦІЯ АЛЬЯНСУ ПІД ВПЛИВОМ ГІБРИДНОЇ АГРЕСІЇ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ

2.1 Гібридна війна та гібридна агресія РФ

Перед початком аналізу реакції НАТО на гібридну агресію Російської Федерації необхідно дати визначення поняттю гібридної війни. Величезним імпульсом для дослідження нових методів та форм ведення війни були теракти 11 вересня 2001 року та серія військових конфліктів, які відбулися після цього. Сам термін «гібридна війна» був введений в широкий академічний і публіцистичний обіг американським дослідником Френком Гоффманом, який впродовж 2000-х років присвятив цілу серію наукових публікацій вивченню даного явища.

У 2000-х роках, гібридна війна розглядалася дослідниками, в тому числі і Гоффманом, в першу чергу як військова концепція. У своїх статтях Гоффман передбачав, що сучасні військові конфлікти характеризуватимуться повним змішанням форм конфліктів і методів ведення війни, починаючи з конвенційних бойових дій і операцій, і закінчуючи нерегулярною партизанською війною, терористичними актами та злочинною діяльністю з використанням сучасного озброєння. При цьому, учасниками гібридних війн може бути широкий спектр акторів, від держав з їхніми збройними силами, до терористичних угрупувань та організованої злочинності.[53] Згідно з визначенням самого Гоффмана: «Гібридні війни можуть вестися державами або політичними угрупованнями і включати в себе цілий ряд різних форм ведення війни, включаючи конвенційні засоби, нерегулярні тактики і формування, терористичні акти, включаючи невибіркове насильство, примус та кримінальний безлад.»[54] Двома основними збройними конфліктами на базі яких Гоффман сформулював свою концепцію гібридної війни були Друга ліванська війна (2006) та Іракська війна (2003-2011). Власне,

[53] Hoffman, F.G. (2009). Hybrid Warfare and Challenges. URL: https://www.semanticscholar.org/paper/Hybrid Warfare-and-Challenges-Hoffman/e5b93b0b627509c178902874936d0fd62f643534

[54] Hoffman, F. G. (2007). Conflict in the 21st century: The rise of hybrid wars. Arlington, VA: Potomac Institute for Policy Studies. URL: https://www.potomacinstitute.org/images/stories/publications/potomac_hybridwar_0108.pdf

як взірець сучасного гібридного військового конфлікту дослідник наводив

протистояння Хезболли та Ізраїлю у 2006 році: «Остання [Хезболла] ефективно об'єднала в бою сили ополчення з висококваліфікованими бійцями та командами протитанкових керованих ракет. Хезболла чітко продемонструвала здатність недержавних акторів вивчати та деконструювати вразливі місця збройних сил західного зразка і розробляти відповідні контрзаходи.»[55]

Події в Україні у 2014 році стали проривними для розуміння сутності і характеристик гібридної війни. Дії Російської Федерації в Криму та на сході України розширили поняття гібридної війни та вивели його на принципово новий рівень. Кремль поєднав конвенційні тактики, нестандартні методи та невійськові інструменти серед яких: секретні операції спеціальних сил у поєднанні з діяльністю недержавних акторів, дезінформаційні, пропагандистські кампанії, кібератаки та економічний тиск. Ця різностороння стратегія ефективно дестабілізувала внутрішньоукраїнську ситуацію та успішно сповільнила реакцію міжнародних акторів.[56] Після подій в Україні фокус досліджень гібридної війни відійшов від суто військової концепції Гоффмана. Зокрема, однією з характерних рис даного відходу є аспект суб'єктів гібридної війни. В дослідженнях Гоффмана ведення гібридної війни було прерогативою недержавних акторів, найчастіше, терористичних груп. Натомість, після 2014-го року відбулося переосмислення цього елементу. Гібридна війна стала одним з інструментів саме державних акторів. При цьому, діяльність недержавних акторів стали визначати лише як один з тактичних елементів гібридної війни. [57]Одне з найширших та найточніших визначень гібридної війни нового періоду було подано в щорічнику The Military Balance, що видається Міжнародним інститутом стратегічних досліджень (IISS). У випуску за 2015 рік гібридну війну охарактеризовано як:

-[55] Hoffman, F.G. (2009). Hybrid Warfare and Challenges. URL: https://www.semanticscholar.org/paper/Hybrid Warfare-and-Challenges-Hoffman/e5b93b0b627509c178902874936d0fd62f643534

[56] Means of Russia hybrid warfare against Ukraine: scientific edition. – K.: National Defense University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskyi, (2017). URL: https://nuou.org.ua/assets/documents/scientific-edition.pdf [57] Mumford, A., Carlucci, P. Hybrid warfare: The continuation of ambiguity by other means. European Journal of International Security. 2023;8(2):192-206. doi:10.1017/eis.2022.19. URL: https://www.cambridge.org/core/journals/european-journal-of-international-security/article/hybrid-warfare-the continuation-of-ambiguity-by-other-means/1B3336D8109D418F89D732EB98B774E5

«використання військових і невійськових засобів в рамках інтегрованої кампанії, спрямованої на досягнення ефекту несподіванки, захоплення ініціативи та отримання психологічних і фізичних переваг з використанням дипломатичних засобів; складних і швидких інформаційних, електронних і кібернетичних операцій; таємних і, інколи, відкритих військових і розвідувальних дій; та економічного тиску.»[58]

В той час як явище гібридної війни стало центральним предметом стратегічних досліджень, у працях науковців відбулося певне розмиття даного явища. Поряд з концепцією гібридної війни дослідники стали вирізняти таку категорію як «гібридні загрози». Це було пов'язано з виходом явища гібридної війни за суто військові рамки. Власне, саме поняття «гібридні загрози» було внесено до термінології НАТО. Таким чином, засоби, якими може вестися гібридна війна віддзеркалюють загрози, які вони несуть:

- Військові засоби / загрози – конвенційні та неконвенційні методи ведення бойових дій, використовувані державними та недержавними акторами;
- Дипломатичні засоби / загрози – політична маніпуляція та вплив на процеси у міжнародних відносинах, наприклад використання міжнародних договорів як важелів впливу на жертву гібридної агресії;
- Економічні засоби / загрози – створення та застосування економічного тиску на супротивника, зокрема, за допомогою санкцій, обмеження доступу до ринків, використання енергетичних ресурсів як важеля впливу або інших засобів, які погіршують економічне становище супротивника;
- Кіберзасоби / загрози – використання кіберзасобів задля шпигунства, викрадення даних, саботажу та атак на критичну інформаційну інфраструктуру;

[58] Wither, J. K. (2016). Making Sense of Hybrid Warfare. Connections, 15(2), 73–87. URL: http://www.jstor.org/stable/26326441

• Пропаганда – дезінформаційні кампанії та fake news з використанням засобів масової інформації та агентів впливу, з метою впливу на окремі цільові групи споживачів інформації.[59]

Безпосередньо російська гібридна стратегія або «Стратегія нелінійної війни» найчастіше асоціюється з Валерієм Герасимовим – начальником Генерального штабу збройних сил РФ з 2012 року. Після дій РФ в Україні у 2014 році широкого розголосу набула стаття, опублікована 27 лютого 2013 року від імені Герасимова у російському виданні «Военно-промышленный курьер» під назвою «Ценность науки в предвидении». В даній статті автор теоретизує на тему еволюції збройних конфліктів у XXI столітті та застосування нових форм та способів ведення війни. Констатується, що у XXI столітті межа між станом війни та миром розмилася, при цьому війни не оголошуються відкрито і ведуться в новій формі. У статті вказано, що самі «правила війни» істотно змінилися. Зросла роль невійськових засобів у досягненні політичних і стратегічних цілей, які в ряді випадків за своєю ефективністю значно перевершили силу зброї. Акцент використовуваних методів протиборства зміщується в бік широкого застосування політичних, економічних, інформаційних, гуманітарних та інших невійськових заходів, що реалізуються із залученням протестного потенціалу населення. Все це доповнюється військовими заходами прихованого характеру, в тому числі реалізацією заходів інформаційного протиборства та діями сил спеціальних операцій. До відкритого застосування сили часто під виглядом миротворчої діяльності та кризового врегулювання переходять тільки на певному етапі, в основному для досягнення остаточного успіху в конфлікті.

Дана стаття представляє собою лише загальний теоретичний огляд різноманітних конфліктів, що розгорталися впродовж 1990, 2000 та початку 2010-их років з точки зору застосованих в них інструментів, але, беручи до уваги події в Україні у 2014 році, з легкої руки журналістів вона була окреслена як

[59] Wigell, M. (2019). Hybrid Interference as a Wedge Strategy: A Theory of External Interference in

«Доктрина Герасимова». В свою чергу, набагато доцільніше розглянути, як Російська Федерація використовувала гібридні методи на практиці.

У 2007 році Естонія зазнала масштабної кібератаки. 27 квітня розпочалася DDoS атака на інформаційну інфраструктуру урядових організацій, засобів масової інформації, банків та веб-сайтів компаній. Атака полягала на перевантаженні сайтів за допомогою мереж ботів, які переповнювали сервери сайтів трафіком, що спричиняло їх падіння. Атака тривала кілька днів і унеможливила роботу ураженої цифрової інфраструктури на тривалий час. Фактично, даний напад паралізував цифрову комунікацію уряду та населення та завдав фінансові збитки банківській системі, з огляду на той факт, що напад унеможливив проведення фінансових транзакцій та використання кредитних карток та банкоматів. Російська Федерація підозрюється в даному нападі, з огляду на суспільні процеси, які проходили в Естонії у той час. Атака відбулася після рішення естонського уряду про перенесення монументу радянським солдатам з центру Таллінна на міське військове кладовище, що спричинило гостру реакцію з боку російської меншини в Естонії.[60]

Російсько-грузинська війна 2008 року стала наступним прикладом застосування гібридних тактик Російською Федерацією. Перед початком бойових дій у серпні 2008 року Грузія зазнала схожої кібератаки, яка мала на меті порушити зв’язок грузинської влади з населенням, що в свою чергу перешкоджало протидії російським пропагандистським кампаніям. До переліку гібридних тактик, використаних Російською Федерацією підчас війни в Грузії входить підтримка абхазьких та південно-осетинських сепаратистів, дипломатичний тиск, роздача російських паспортів населенню Абхазії та Південної Осетії та фізична зміна лінії кордону між Грузією та невизнаними республіками. В кінцевому результаті, російська гібридна стратегія в Грузії

[60] Herzog, S. (2011). Revisiting the Estonian Cyber Attacks: Digital Threats and Multinational Responses. Journal of Strategic Security, 4(2), 49–60. URL: http://www.jstor.org/stable/26463926

увінчалась використанням конвенційних військових засобів і тактик у вигляді конвенційних бойових дій, морської блокади, артобстрілів та авіаударів.[61]

Під час подій в Україні 2013-2014 років Російська Федерація застосувала весь свій арсенал гібридних засобів, випробуваних у минулі роки. Успішній анексії Кримського півострова та початку війни на сході України передували роки дезінформаційних та пропагандистських кампаній, інтенсивність яких досягла свого піку наприкінці 2013 – на початку 2014 років під час подій Євромайдану. Ці кампанії були направлені на поляризацію українського суспільства та дискредитацію євроатлантичного курсу, підтримуваного більшістю населення України. Важливим інструментом також була підтримка проросійських політичних сил та окремих діячів в Україні, які організовували протести та акти насильства. Використання економічних інструментів полягало, зокрема на енергетичному шантажі, що виражалося в численних газових конфліктах та цінових спорах. В цьому контексті, також важливим інструментом було будівництво газопроводу Північний потік 2, який виконував двояку роль. З одного боку, він мав на меті підтримувати залежність європейських країн від російських енергоносіїв, а з іншого, підважити статус України як держави транзитера газу. Подібно до Естонії у 2007 та Грузії у 2008 роках підчас подій 2014 року та в наступні роки РФ здійснила велику кількість кібератак на державну цифрову інфраструктуру, банківську інфраструктуру та медіа. Щодо силової складової, безпосередньо підчас подій у Криму Російська Федерація використовувала військові та парамілітарні сили. У Криму це були проросійські сепаратисти та російські сили спеціальних операцій без розпізнавальних знаків, так звані «зелені чоловічки», які здійснювали захоплення адміністративних будівель, блокування українських сил на півострові та фільтрацію місцевого населення. Швидке проведення спецоперації в Криму дозволило, у момент

слабкості державної влади в Україні на початку 2014 року, успішно анексувати півострів і під виглядом «народного волевиявлення» мешканців Криму

-[61] Nilsson, N. (2018). Russian Hybrid Tactics in Georgia. URL: https://www.researchgate.net/publication/324602520_Russian_Hybrid_Tactics_in_Georgia

приєднати його до Російської Федерації. Натомість, події у східних регіонах України розгорнулися за іншим сценарієм. На момент весни-літа 2014 року українська влада вже була спроможна дати військову відповідь на сепаратистські процеси на сході. На даному етапі російської гібридної агресії в Луганській та Донецькій області, РФ застосовувала широкий спектр проксі акторів: сепаратистські, злочинні угрупування та найманців, підтримуючи їх безпосереднім використанням збройних сил РФ та постачанням зброї. При цьому, завдяки використанню проксі груп, на міжнародній арені Російська Федерація заперечувала свою безпосередню участь у подіях на сході України.[62]

2.2 Реакція НАТО на гібридну агресію Росії

Після подій в Україні у 2014 році Альянс був змушений адаптуватися до нової стратегічної ситуації. Дії Російської Федерації в Україні поставили на прядку денному необхідність усвідомлення гібридних загроз та пошуку ефективних стратегій протидії таким загрозам.

Російська агресія проти України та протидія гібридним загрозам були основною темою на порядку денному Уельського саміту НАТО 4-5 вересня 2014 року. У підсумковій декларації Уельського саміту держави Альянсу засуджували агресію РФ, заявили про невизнання анексії Кримського півострова, закликали Москву до відведення своїх збройних сил з території України та її кордонів а також закликали до припинення підтримки сепаратистських угрупувань. В 13 пункті декларації адресується питання гібридних війн «під час яких застосовується широкий спектр явних і прихованих військових, воєнізованих і цивільних заходів, об’єднаних у високозлагоджену систему.»[63] Власне, на зустрічі союзники домовилися про створення інструментів реагування та запобігання гібридним загрозам, які будуть пізніше оформлені в офіційні

стратегії та механізми. Також, у 2014 році Альянс створив Центр передового

-[62] Zarembo, K., & Solodkyy, S. (2021). The evolution of Russian hybrid warfare: Ukraine. Center for European Policy Analysis. URL: https://cepa.org/comprehensive-reports/the-evolution-of-russian-hybrid-warfare-ukraine/ [63] NATO. Wales Summit Declaration (2014). URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm

досвіду НАТО зі стратегічних комунікацій, аналітичний центр, зосереджений на дослідженні та протидії інформаційній складовій гібридних загроз. Впродовж наступних місяців НАТО розпочало навчання цивільного та військового персоналу з протидії гібридним загрозам.[64]

Серед практичних рішень прийнятих на саміті в Уельсі був представлений План дій НАТО у галузі готовності, який мав на меті посилити колективну оборону Альянсу. Він передбачав створення Об'єднаної оперативної групи сил швидкого реагування (VJTF) – чисельністю 5000 військовослужбовців, які в разі потреби можуть бути розгорнуті в зоні конфлікту протягом кількох днів. Також, в рамках саміту було впроваджено оновлене інвестиційне зобов'язання, згідно з яким країни-члени НАТО зобов'язалися зупинити скорочення видатків на оборону. Країни, які витрачали на оборону менше 2% ВВП зобов'язувалися досягнути цього показника до 2024 року. При цьому 20% оборонного бюджету мало витрачатися на основне обладнання, дослідження та розробки.[65]

В той час як Альянс офіційно не затвердив формалізованої стратегії протидії гібридним загрозам, в офіційних текстах НАТО вказано наступні основні принципи протидії таким загрозам:

• **Підготовка** «… НАТО постійно збирає, обмінюється та аналізує інформацію з метою виявлення та визначення будь-якої триваючої гібридної діяльності. Об'єднаний відділ розвідки та безпеки (JISD) в штаб квартирі НАТО покращує розуміння та аналіз гібридних загроз Альянсом. Відділ гібридного аналізу надає особам, що приймають рішення, більш повну інформацію про можливі гібридні загрози. Альянс підтримує зусилля членів Альянсу з виявлення вразливостей та зміцнення їхньої власної стійкості,

якщо про це надходить прохання. НАТО також слугує центром експертизи, надаючи підтримку членам Альянсу в таких сферах,

[64] Piella, G. C. (2022). NATO's strategies for responding to hybrid conflicts. URL: https://www.cidob.org/en/publications/natos-strategies-responding-hybrid-conflicts
[65] NATO. Wales Summit Declaration (2014). URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_112964.htm

як цивільна готовність та реагування на хімічні, біологічні, радіологічні та ядерні (ХБРЯ) інциденти; захист критичної інфраструктури; стратегічні комунікації; захист цивільного населення; кіберзахист; енергетична безпека; та боротьба з тероризмом.

- **Стримування** Альянс продовжує підвищувати готовність своїх сил, а також посилив процес прийняття рішень і структуру командування в рамках позиції стримування і оборони. … Альянс покращує як свою політичну і військову здатність до реагування, так і здатність розгортати відповідні сили в потрібному місці і в потрібний час. Крім того, НАТО розширило свій інструментарій для протидії гібридним загрозам. Союзники розробили комплексні варіанти запобіжних заходів та реагування. Ці варіанти поєднують цивільні та військові інструменти, які можуть бути адаптовані для реагування на конкретні ситуації.
- **Оборона** Якщо стримування не дасть результату, НАТО готове захистити будь-якого союзника від будь-якої загрози. З цією метою сили НАТО мають бути здатні швидко та оперативно реагувати, коли і де це необхідно.»[66]

Стратегічний напрямок, закладений Уельським самітом у 2014 році був підтверджений та продовжений на саміті НАТО у Варшаві 8 – 9 липня 2016 року. У заяві за результатами саміту приводиться оновлене та доповнене визначення поняття гібридної війни: «… [гібридна війна] - широке, комплексне та адаптивне поєднання конвенційних і неконвенційних засобів, а також відкритих і прихованих військових, парамілітарних і цивільних заходів, що застосовуються в рамках високоінтегрованої стратегії державними та недержавними суб'єктами

для досягнення своїх цілей.» Також за підсумками саміту було визначено, що гібридна атака на країни – члени Альянсу охоплюється дією 5 статті Вашингтонського договору: «Основна відповідальність за реагування на гібридні загрози або атаки покладається на країну, яка стала об'єктом таких дій.

-[66] NATO. Countering hybrid threats. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_156338.htm

НАТО готове надати допомогу союзнику на будь-якому етапі гібридної кампанії. Альянс і союзники будуть готові протидіяти гібридній війні в рамках колективної оборони. Рада може прийняти рішення про застосування статті 5 Вашингтонського договору.» Також, в цьому контексті Альянс визнав, що кіберпростір також є оперативною сферою, нарівні з сушею, повітрям та морем, в якій НАТО має забезпечити захист своїх членів.[67]

Також, в контексті розвитку стратегій та спроможностей з протистояння гібридним загрозам важливого вказати і на співпрацю Альянсу з іншими міжнародними акторами. В цьому контексті необхідно відзначити тісну співпрацю між НАТО та Європейським Союзом. В рамках саміту НАТО в Варшаві було видано спільну декларацію в якій НАТО та ЄС визначили основні пріоритети в протидії гібридним загрозам. В основному, співпраця між організаціями в цьому контексті фокусувалася на кібербезпеці, інформаційній складовій гібридних загроз, стратегічній комунікації. В рамках даної співпраці НАТО та ЄС у 2017 році спільно запустили у Фінляндії Європейський аналітичний центр з протидії гібридним загрозам (Hybrid CoE).[68]

Серед інших практичних аспектів діяльності НАТО в контексті варшавського саміту 2016 року необхідно зазначити, що на саміті було прийнято рішення про початок програми Розширеної передової присутності на східному фланзі НАТО (EFP). За цією програмою у 2017 році в Естонії, Латвії, Литві та Польщі були розгорнуті чотири багатонаціональні бойові групи.[69] На момент 2016 року п'ять членів Альянсу виконували зобов’язання НАТО щодо виділення щонайменше 2% валового внутрішнього продукту на оборону. Десять членів

Альянсу виконували зобов'язання НАТО щодо виділення понад 20% оборонного бюджету на основне обладнання, включаючи видатки на дослідження та розробки.[70]

[67] NATO. Warsaw Summit Communiqué (2016). URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm [68] Piella, G. C. (2022). NATO's strategies for responding to hybrid conflicts. URL: https://www.cidob.org/en/publications/natos-strategies-responding-hybrid-conflicts
[69] NATO. Strengthening NATO's eastern flank. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_136388.htm [70] NATO. Warsaw Summit Communiqué (2016). URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_133169.htm

Після погіршення безпекової ситуації з 2014 року Альянс посилив співпрацю з третіми країнами в регіоні. Швеція та Фінляндія, не будучи країнами-членами НАТО, взаємодіяли з Альянсом після 2014 року в рамках Ініціативи партнерської взаємодії (PII), започаткованої Організацією в рамках уельського саміту 2014 року. Незадовго після започаткування даної програми Швеція та Фінляндія отримали статус «партнерів з розширеними можливостями».[71] Цей статус надавав Швеції та Фінляндії можливість проводити консультації з Альянсом на міністерському рівні, підвищувати рівень оперативної сумісності з силами НАТО проводячи спільні навчання та обміни інформацією. У 2016 році обидві країни надали Альянсу доступ до своєї території для розміщення сил у разі кризової ситуації. Зокрема, у 2018 році Швеція та Фінляндія, взяли участь у масштабних військових навчаннях НАТО «Trident Juncture», надавши 2200 шведських та 600 фінських військовослужбовців для сухопутних, морських та повітряних операцій.[72]

Однією з третіх країн в регіоні, яка безпосередньо перебуває під загрозою агресивних дій з боку Російської Федерації є Молдова. В рамках саміту НАТО в Уельсі у 2014 році Альянс вирішив посилити підтримку, консультації та допомогу Молдові запропонувавши їй Пакет розбудови оборонного потенціалу (DCB). У червні 2015 року в рамках цієї пропозиції було узгоджено індивідуальний пакет заходів. В рамках даного пакету НАТО та інші партнери надають експертизу та консультації в процесі реформування молдовських збройних сил та оборонного сектору. Також, з 2014 року Молдова є учасником

миротворчої операції НАТО в Косово (KFOR).[73]

Однією з найважливіших третіх країн-партнерів для Північноатлантичного Альянсу є Грузія. На Бухарестському саміті 2008 Альянс проголосив, що Грузія стане членом НАТО, але через внутрішні суперечності в Організації Грузії так і

[71] NATO. Partnership Interoperability Initiative. URL: https://www.nato.int/cps/ru/natohq/topics_132726.htm?selectedLocale=en
[72] Sweden and Finland's special relationship with NATO. Atlantic Forum. URL: https://www.atlantic forum.com/atlantica/sweden-and-finlands-special-relationship-with-nato
[73] NATO. Relations with the Republic of Moldova. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49727.htm

не було запропоновано Плану дій щодо членства (МАР). Після російсько грузинської війни 2008 року вступ Грузії до Альянсу було поставлено під питання. Не дивлячись на втрату 20% території, яка після закінчення війни була окупована проросійськими угрупуваннями та безпосередньо російськими збройними силами, держава продовжила дотримання свого євроатлантичного курсу.[74]

З 2008 року Альянс продовжує засуджувати вторгнення Російської Федерації на територію Грузії та вимагає виведення російських військ. Позиція НАТО, щодо підтримки територіальної цілісності Грузії, невизнання Абхазії та Південної Осетії залишається незмінною. Натомість, після 2014 року взаємодія між Грузією та Альянсом поглибилась. Незадовго після започаткування Ініціативи партнерської взаємодії (PII) у 2014 році Грузія стала однією з перших держав, які отримали статус «партнера з розширеними можливостями». В рамках уельського саміту НАТО Грузії було запропоновано комплекс взаємодії під назвою Суттєвий пакет НАТО – Грузія (SNGP). Цей механізм ліг в основу практичного співробітництва між Грузією та Альянсом у період після 2014 року. Метою даного пакету взаємодії було зміцнення, реформа та наближення збройних сил та оборонного комплексу країни до стандартів НАТО, що було підготовкою до потенційного членства Грузії в Північноатлантичному альянсі. Заходи в рамках даного пакету були сфокусовані, зокрема, на: оборонних реформах Грузії, посиленні оперативної сумісності збройних сил Грузії з силами

НАТО, посиленні підзвітності та прозорості в оборонному секторі та посиленні міжвідомчої координації в державних органах Грузії. [75] Також, в рамках партнерства між Грузією та Північноатлантичним альянсом та імплементації Суттєвого пакету НАТО – Грузія було запущено Спільний центр навчання та оцінювання НАТО-Грузія (JTEC). Завданням даного центру є проведення військових навчань для підвищення сумісності ЗС Грузії з силами НАТО. В

[74] Kipiani, M. (2016). NATO and Georgia: The Ever Closer Partnership. Analysis Paper, BI. LGESAM–Center for Strategic Studies, 2. URL: https://www.academia.edu/23897282/NATO_and_Georgia_The_Ever_Closer_Partnership [75] NATO. Relations with Georgia. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_38988.htm

контексті взаємодії з союзниками, зокрема зі збройними силами США, з 2011 року Грузія бере участь у щорічних військових навчаннях «Agile Spirit», які у 2015 році були адаптовані до формату взаємодії між Грузією та НАТО в рамках Суттєвого пакету Грузія-НАТО.[76] З 2015 року Грузія також бере участь у навчаннях «Noble Partner». Дані військові навчання, які проводяться в тренувальних центрах на території Грузії, були розпочаті з метою підготовки окремих легких піхотних підрозділів збройних сил Грузії до входження до складу Сил швидкого реагування НАТО (NRF).[77]

Грузія брала участь у кількох операціях під проводом НАТО, зокрема в операції «Активні зусилля» (Operation Active Endeavour), метою якої було спостереження та запобігання терористичній діяльності в Середземному морі, обмінюючись з союзниками розвідданими. З 2016 року країна бере участь у постійній морській операції «Морський охоронець» (Operation Sea Guardian) з підтримки судноплавства в Середземному морі. Також, Грузія надавала свої підрозділи для участі у миротворчій операції НАТО в Косово (KFOR) з 1999 по 2008 рік. Грузія надала один з найбільших військових контингентів для участі в Міжнародних силах сприяння безпеці (ISAF) в Афганістані серед країн, які не були членами НАТО. Відповідно, Грузія також була одним з найбільших учасників Місії рішучої підтримки (RSM), яка замінила попередню операцію (ISAF).

Наступною важливою точкою в процесі безпекових трансформацій Північноатлантичного альянсу у період після 2014 року є саміт у Брюсселі 11 – 12 липня 2018 року. Альянс продовжив діяти в руслі загального тренду, закладеного попередніми зустрічами. На даному саміті союзники продовжили процес розширення військових спроможностей Організації і погодилися запустити Ініціативу готовності НАТО (NATO Readiness Initiative) або

-[76] Kipiani, M. (2016). NATO and Georgia: The Ever Closer Partnership. Analysis Paper, BI. LGESAM–Center for Strategic Studies, 2. URL: https://www.academia.edu/23897282/NATO_and_Georgia_The_Ever_Closer_Partnership [77] Exercise Noble Partner 2015 demonstrates bilateral cooperation. U.S. Army Europe Public Affairs. URL: https://www.army.mil/article/147688/exercise_noble_partner_2015_demonstrates_bilateral_cooperation

«ініціативу 4х30»: «Вона [ініціатива] забезпечить НАТО більшу кількість високоякісних, боєздатних національних сил, готових до дій. З загального резерву сил союзники нададуть додатково 30 бойових кораблів, 30 важких або середніх маневрених батальйонів і 30 ескадрилій авіації, а також допоміжні сили, готові до розгортання протягом 30 днів або менше. Вони будуть організовані та навчені як елементи більших бойових формувань на підтримку загальної позиції НАТО щодо стримування та оборони. Ініціатива НАТО щодо готовності ще більше посилить здатність Альянсу до швидкого реагування, як для підкріплення членів Альянсу з метою підтримки стримування або колективної оборони, включаючи ведення бойових дій високої інтенсивності, так і для швидкого військового втручання у разі кризи, якщо це буде необхідно.[78] Згідно з цією ініціативою розмір Сил швидкого реагування НАТО (NRF) має бути збільшений до 40 тисяч особового складу, включно з Об'єднаною оперативною групою сил швидкого реагування (VJTF) – у розмірі 5000 військовослужбовців. При цьому, дана ініціатива мала бути реалізована до 2020 року.[79]

Брюссельський саміт НАТО 2018 року відбувся під час першої президентської каденції Дональда Трампа, що у свою чергу позначилось на атмосфері в якій відбувалась дана зустріч та на питаннях, які були гостро підняті під час саміту. Ще перед зустріччю президент Трамп неодноразово ставив

питання про витрати союзників на оборону та вимагав від держав-членів Альянсу, які не дотримуються встановленого рівня витрат на оборону у розмірі 2% відсотків ВВП, досягти узгодженої планки видатків. У своїй критиці Дональд Трамп наголошував, що розподіл витрат в Альянсі є несправедливим, оскільки Сполучені Штати витрачали на оборону 4,2% внутрішнього валового продукту, в той час як на той момент з 29 країн – членів Альянсу лише 5 країн дотримувалися домовленого 2%-го рівня. Згідно з інформацією, наданою тодішнім Генеральним секретарем НАТО Єнсом Столтенбергом, більшість

[78] NATO. Brussels Summit Declaration (2018). URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_156624.htm [79] NATO. NATO Readiness Initiative. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2018_06/20180608_1806-NATO-Readiness-Initiative_en.pdf

союзників зможе досягти цільового рівня видатків до 2028 року. Однак, президент Трамп зі свого боку вимагав, щоб цільовий рівень 2% видатків на оборону було досягнуто в два рази швидше. В результаті цієї суперечки у фінальну декларацію брюссельського саміту Альянсу було внесено пункт згідно з яким дві третини країн – членів Альянсу досягнуть узгодженого рівня видатків на оборону у розмірі 2% ВВП до 2024 року.[80]

В рамках саміту НАТО в Брюсселі 2018 року було широко адресовано питання мобільності та готовності сил НАТО. З метою покращення цих спроможностей було впроваджено План забезпечення можливостей для зони відповідальності (AOR) Верховного головнокомандувача Об'єднаних збройних сил НАТО в Європі (SACEUR). Зокрема, план мав на меті впровадження низки заходів для підтримки розгортання та забезпечення союзних сил та їхнього обладнання на всій території Альянсу, а також для їхнього переміщення в межах Альянсу. Також, були прийняті рішення щодо адаптації Командної структури НАТО (NCS). В процес даної адаптації входили:

- Запуск Центру операцій у кіберпросторі в Штабі Верховного головнокомандувача Об'єднаних збройних сил НАТО в Європі (SHAPE) у місті Монс в Бельгії (2018). Задачами Центру є надання командувачам

ситуаційної інформації про операції та місії Альянсу, а також координація оперативної діяльності Альянсу в кіберпросторі;

- Створення Штабу Об'єднаного командування збройних сил НАТО у Норфолку, США (2018). Головною задачею даного штабу є захист трансатлантичний ліній комунікацій Альянсу;
- Створення Об'єднаного командування підтримки та забезпечення в Німеччині (2018). Штаб створено для забезпечення швидкого переміщення сил та обладнання НАТО в Європі. [81]

[80] Pkhaladze, N. (2018). A Look Back on the 2018 NATO Brussels Summit. Institute for Politics and Society. URL: https://www.politikaspolecnost.cz/en/analyzy/a-look-back-on-the-2018-nato-brussels-summit-2/ [81] Broeks, J. (2019). The necessary adaptation of NATO's military instrument of power. NATO Defense College. URL: http://www.jstor.org/stable/resrep19843

Однією з найбільших проблем Альянсу в логістичному аспекті, зокрема, в контексті практичної реалізації «ініціативи 4х30», є нерівномірність інфраструктурних та транспортних потужностей серед країн – членів НАТО. Масове переміщення військових підрозділів, багатотисячного особового складу, обладнання та військової техніки може бути суттєво ускладнене географічним положенням потенційної зони конфлікту. Портова, повітряна та наземна інфраструктура країн східної та центральної Європи, у випадку початку потенційного конфлікту в цьому регіоні, може бути непристосована для швидкого розгортання сил та проведення масштабних військових операцій. В рамках саміту було адресовано питання, що стосується формально – правових перешкод для розгортання сил НАТО: «Ми прагнемо посилити нашу здатність розгортати та підтримувати наші сили та їхнє обладнання в середині Альянсу та за його межами, а також маємо на меті якомога швидше, але не пізніше 2024 року, покращити військову мобільність на суші, в повітрі та на морі. Це вимагає загальнодержавного підходу, зокрема через національні плани, міжвідомчої співпраці цивільних та військових суб'єктів у мирний час, під час криз та конфліктів. Міністри оборони щорічно переглядатимуть даний прогрес. Як пріоритет, ми прагнемо:

- Скоротити час перетину кордону і, з цією метою, до кінця 2019 року забезпечити дипломатичні дозволи на пересування по суші, морю та повітрю протягом п’яти днів, а також розглянемо можливість подальшого скорочення цього терміну для швидкого підкріплення;
- До кінця 2018 року визначити основні та альтернативні маршрути постачання, здатні обслуговувати військовий транспорт;
- Використовувати відповідні існуючі навчання для більш регулярного відпрацювання військової мобільності;
- Створити до кінця 2019 року мережу між НАТО, національними органами, цивільними та військовими, включаючи окремі Національні Контактні

Пункти, для полегшення та прискорення комунікації та координації щодо перетину кордону.»[82]

Брюссельський саміт НАТО проведений 14 червня 2021 року – останній саміт Альянсу перед початком повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України. На момент 2021 року Альянс все ще знаходився в процесі трансформації, викликаної гібридною російською агресією проти України 2014 року.

Продовжуючи курс та зобов’язання визначені уельським самітом 2014 року, Північноатлантичний альянс продовжив модернізацію та адаптацію своєї структури та спроможностей. Зокрема, в контексті виконання Ініціативи готовності НАТО (NATO Readiness Initiative), запущеної на минулому брюссельському саміті 2018 року, Альянс продовжив нарощення та підвищення боєготовності своїх збройних сил. Також, Організація продовжила роботу над покращенням мобільності сил НАТО з метою досягнення необхідної швидкості прийняття рішень та перекидання особового складу та озброєння, що дозволило б у разі потенційного конфлікту вкластися у плановий 30-ти денний термін розгортання. В підсумковій декларації брюссельського саміту 2021 року вказано, що необхідні сили у рамках «ініціативи 4х30» у розмірі 30 важких та середніх

маневрених батальйонів, 30 авіаційних ескадрилій та 30 основних бойових кораблів було створено та забезпечено і що вони вже проходять реорганізацію та навчання з підготовки до ведення бойових дій високої інтенсивності у разі виникнення кризової ситуації.[83]

У період між двома брюссельськими самітами 2018 та 2021 років, Північноатлантичний альянс прийняв та модернізував низку стратегічних документів. У 2019 році союзники ухвалили секретну військову концепцію, у 2020 році було ухвалено Концепцію стримування і оборони для

-[82] NATO. Brussels Summit Declaration (2018). URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_156624.htm [83] NATO. Brussels Summit Communiqué (2021). URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_185000.htm

євроатлантичного регіону (DDA), у 2021 році було прийнято Основоположну концепцію ведення бойових дій НАТО.

Концепція DDA має на меті забезпечити для союзників узгоджений підхід до стримування та оборони в новому стратегічному середовищі, яке також включає вимір гібридних загроз. Також, задачею концепції є вдосконалення планування Альянсу, яке відбувається паралельно з процесом реформування командної структури. Зазначено, що у рамках Концепції DDA Організацією були розроблені специфічні стратегічні, галузеві та регіональні військові плани реагування на кризові ситуації. Вказується, що дані плани включають покращення командування, контролю та розвиток спроможностей через навчання та тренування. [84]

Дана концепція сконцентрована на діяльності НАТО у мирний час на відміну від традиційних стратегічних та оперативних концепцій Альянсу, що зосереджувались на підготовці до ведення війни. Концепція DDA, фокусується на використанні військових засобів НАТО у мирний час, з огляду на характер сучасного стратегічного стану, в якому завдяки гібридним діям затирається грань

між станом війни та миру.[85] Як вказує один з авторів даної концепції: «Концепція DDA організовує спільні заходи з підтримання пильності, щоб протистояти потенційному супротивнику та позбавити його переваг, необхідних для проведення наступальних військових операцій будь-якого масштабу в будь якому географічному районі. Засновані на динамічній боєготовності сил і реалізовані на всій території Альянсу, ці демонстрації військового потенціалу посилюють стримуючий ефект, ставлячи потенційних супротивників перед тактичними, оперативними та стратегічними дилемами при розрахунках переваг над Альянсом. Такий підхід до стримування не дозволяє супротивнику отримати перевагу в мирний час, яка може бути розширена в кризовій ситуації і згодом використана в конфлікті. Таким чином Альянс зберігає стабільний і збалансований мир та запобігає кризам і конфліктам».[86]

-[84] NATO. Deterrence and defence. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_133127.htm [85] Monaghan, S., Elgin, K. K., & Moller, S. B. (2024). Understanding NATO's concept for deterrence and defense of the Euro-Atlantic Area. Center for Strategic and Budgetary Assessments, forthcoming in May. URL: https://csbaonline.org/research/publications/understanding-natos-concept-for-deterrence-and-defense-of-the-euro atlantic-area

Основоположна концепція ведення бойових дій НАТО 2021 року фокусується власне на тому, як в принципі у XXI столітті виглядають бойові дії та сучасне поле битви, яке сьогодні формується широким спектром гібридних стратегій та засобів. По суті, дана стратегія є теоретичним оглядом сучасних особливостей ведення війни. Також, автори стратегії намагаються спрогнозувати яким буде стратегічне середовище у перспективі до 2040 року. «NWCC є частиною узгодженого пакету найкращих військових ідей військових органів НАТО. Разом із Концепцією стримування та оборони для євроатлантичного регіону 2020 року, NWCC реалізує Військову стратегію НАТО 2019 року, з оновленим підходом, що визначає військово-стратегічні цілі Альянсу та шляхи і засоби їх реалізації. Отже, NWCC надає опис оперативного середовища 2040 року та майбутніх бойових дій для визначення наслідків для майбутніх військових засобів влади. Вона пропонує функціональну конструкцію, до якої мають прагнути військові засоби влади для досягнення успіху. Вона надає п'ять

імперативів розвитку бойових дій для зосередження та синхронізації зусиль з розробки військових засобів влади. Нарешті, вона висуває амбітний набір пропозицій, а також реалістичний шлях, який можна негайно застосувати для вдосконалення військових засобів влади».[87]

Концепція NWCC являє собою ціннісну теоретичну основу, в дусі якої відбуватимуться подальші трансформації Альянсу. У перспективі до 2040 року, з огляду на стратегічне становище сформоване 2014 а пізніше і 2022 роками, основними завданнями Організації є оцінка та аналіз діяльності потенційних супротивників (у змісті NWCC це Російська Федерація, терористичні угрупування, Іран та Китай) та ефективна адаптація і розвиток з метою

[86] Covington, S. R. (2023). NATO's Concept for Deterrence and Defence of the Euro-Atlantic Area (DDA). Belfer Center Analysis & Opinion, 2, 2023. URL: https://www.belfercenter.org/publication/natos-concept-deterrence-and defence-euro-atlantic-area-dda

[87] NATO. The NATO Warfighting Capstone Concept. URL: https://www.act.nato.int/our-work/nato-warfighting capstone-concept/

ефективного стримування та оборони в потенційних кризових ситуаціях. Триваючий процес реорганізації та адаптації структур Північноатлантичного альянсу також відображено в даному документі. Створення ефективних інтегрованих цивільних та військових структур є однією з нагальних цілей НАТО. В цьому контексті багато уваги приділяється аспекту командування та персоналу. Вказується на важливість рекрутингу, відбору та підготовки командування та особового складу, який зможе ефективно адаптуватися та застосовувати широкий спектр інформаційних технологій, які потребують широкого спектру навичок роботи з даними. Командування та персонал підготований за відповідними стандартами та навчальними програмами зможе результативно застосовувати необхідні системи зв'язку, системи збору та обміну розвідувальною інформацією, що дозволить ефективно діяти в різноманітних ситуаціях та приймати правильні рішення в рамках операційних дій та потенційних кризових ситуаціях. Серед навчальних закладів, які займаються підготовкою кваліфікованих спеціалістів для НАТО згадуються Оборонний коледж НАТО (NDC) та Школа НАТО в Обераммергау (NSO).[88]

Повертаючись до змісту декларації брюссельського саміту 2021 року варто зазначити, що союзники вчергове підтвердили підтримку виконання оновленого інвестиційного зобов'язання, впровадженого на уельському саміті 2014 року. Також, до уваги була взята критика, що стосується нерівномірності оборонних витрат між США та іншими союзниками, неодноразово виголошувана президентом Трампом. В декларації за результатами саміту вказано: «Ми, як окремо, так і колективно, прагнемо й надалі покращувати баланс розподілу витрат і відповідальності членів Альянсу. З часу саміту в Уельсі ми досягли значного прогресу: протягом семи років поспіль спостерігається реальне зростання неамериканських витрат на оборону, що підкріплює нашу спільну відповідальність за забезпечення потенціалу Альянсу. Всі члени Альянсу збільшили свої витрати на оборону в реальному вираженні, і ця тенденція буде

-[88] Szkurłat, I. (2025). Selected NATO actions in the third decade of the 21st century. Przegląd Nauk o Obronności, 20, 23–30. URL: https://doi.org/10.37055/pno/202035

продовжуватися. З 2014 року до кінця цього року європейські члени Альянсу та Канада додадуть 260 мільярдів доларів США. Крім того, очікується, що цього року десять членів Альянсу витратять на оборону 2% або більше від ВВП. Близько двох третин членів Альянсу планують досягти або перевищити показник у 2% до 2024 року. Крім того, 24 члени Альянсу витрачають понад 20% своїх оборонних видатків на основне обладнання, включаючи відповідні дослідження і розробки, і, згідно з їхніми національними планами, 27 членів Альянсу досягнуть показника у 20% до 2024 року.»[89]

Висновки до розділу 2

Гібридна агресія Російської Федерації проти України у 2014 році докорінно змінила стратегічну та безпекову ситуацію в євроатлантичному регіоні. Північноатлантичний альянс був змушений вчергове за свою довгу історію адаптуватися до разючих змін в міжнародному середовищі.

Російська операція з анексії Кримського півострова у 2014 році, завдяки

ефективному поєднанню гібридних та конвенційних інструментів, захопила зненацька не лише Україну, яка в той момент перебувала в турбулентній внутрішньополітичній ситуації, але і всю міжнародну спільноту. Міжнародні інституції, які мали б запобігти настільки зухвалому порушенню усталених норм, були де факто паралізовані російськими інформаційно – дипломатичними операціями.

На відміну від подій у Грузії у 2008 році, російсько – українська війна стала достатньо серйозним сигналом для Альянсу і змусила його реагувати на кризову ситуацію. З 2014 року для НАТО починається процес відходу від оптимізму у відносинах з Російською Федерацією. Організація усвідомила серйозність гібридних загроз та почала розробляти інструменти протидії. Період з 2014 по 2022 рік характеризується переорієнтацією НАТО на протидію загрозам та кризам, які не досягають рівня війни. Повільне збільшення видатків на оборону

[89] NATO. Brussels Summit Communiqué (2021). URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_185000.htm

з метою досягти витрат у 2% ВВП більшістю країн – членів до 2024 року, розмір військових об’єднань, які за задумом мали стримати потенційного супротивника (40 тисяч військовослужбовців у складі NRF) вказують на масштаб потенційного конфлікту до якого готувався Альянс. Згідно з відомим висловом «генерали завжди готуються до минулих війн» і як показали події 2022 року, цією формулою можна охарактеризувати діяльність НАТО у з 2014 року. Повномасштабне вторгнення РФ в Україну покаже наскільки Північноатлантичний альянс недооцінював потенційну загрозу.

РОЗДІЛ ІІІ ЗМІНИ У ПІДХОДАХ НАТО ДО ПРОБЛЕМ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ У ПЕРІОД ПОВНОМАСШТАБНОЇ ВІЙНИ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ

3.1 Безпекова ситуація в Європі після початку повномасштабної війни

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну 24 лютого 2022 року відкрило по справжньому нову главу в історії Європи та цілком змінило безпекову ситуацію в регіоні. Зі стратегічної точки зору події кінця лютого 2022 року стали поверненням до розуміння, що військові конфлікти такого розмаху і такої інтенсивності досі можливі у XXI столітті, зокрема безпосередньо в Європі. Конвенційна війна в Європі, небаченого з часів Другої світової війни масштабу, з повним порушенням основних норм міжнародного права з боку Росії не могла не викликати реакції з боку різноманітних міжнародних акторів.[90]

Безпосередньо для НАТО, масштабний військовий конфлікт на його східному фланзі став ще одним чинником, який сприяє та змушує до подальших безпекових трансформацій та посилення оборонних спроможностей Північноатлантичного Альянсу. Як організація, Альянс відреагував на повномасштабну війну, опублікувавши заяву Північноатлантичної ради 24 лютого 2022 року. В даній заяві Організація засуджувала злочинний напад РФ на Україну, порушення низки міжнародних договорів та закликала російську сторону припинити бойові дії та вивести війська з території України. Частина даної заяви стосується впливу війни безпосередньо на Альянс: «Дії Росії становлять серйозну загрозу для євроатлантичної безпеки і матимуть геостратегічні наслідки. НАТО продовжуватиме вживати всіх необхідних заходів для забезпечення безпеки та оборони всіх членів Альянсу. Ми розгортаємо додаткові сухопутні та повітряні сили оборони у східній частині Альянсу, а також додаткові морські сили. Ми підвищили боєготовність наших

-[90] Genini, D. (2025). Countering hybrid threats: How NATO must adapt (again) after the war in Ukraine. New Perspectives, 33(2), 122-149. URL: https://doi.org/10.1177/2336825X251322719 (Original work published 2025)

сил для реагування на всі непередбачувані ситуації. Сьогодні ми провели консультації відповідно до статті 4 Вашингтонського договору. Відповідно до нашого оборонного планування щодо захисту всіх членів Альянсу, ми вирішили

вжити додаткових заходів для подальшого посилення стримування та оборони в усьому Альянсі. Наші заходи є і залишаються превентивними, пропорційними та не сприяють ескалації. Наша прихильність до статті 5 Вашингтонського договору є непорушною. Ми виступаємо єдиним фронтом, щоб захищати один одного.»[91]

Для подальшого аналізу безпекової ситуації в Європі після початку повномасштабної війни в Україні необхідно розглянути, які військові сили на той момент були у розпорядженні Північноатлантичного Альянсу на випадок потенційного збройного конфлікту. Як уже було згадано, з 2014 року НАТО посилює свою військову присутність на східному фланзі. На момент 24 лютого в рамках програми посиленої передової присутності (EFP) в країнах Балтії (Литва, Латвія, Польща та Естонія) перебували чотири багатонаціональні бойові групи сил НАТО у розмірі сумарно 5000 осіб. В подальшому дані групи будуть розширені. Також, в розпорядженні командування НАТО на момент початку даної фази російсько – української війни перебували 40 000 військовослужбовців у складі Сил швидкого реагування НАТО (NRF), 200 військових кораблів та більше 130 винищувачів. [92]

На екстреному саміті НАТО 24 березня 2022 року союзники заявили про розміщення сил NRF на східному фланзі Альянсу. Згідно з рішеннями саміту кількість багатонаціональних бойових груп було збільшено з чотирьох до восьми. Нові бойові групи було розміщено в інших «прифронтових» країнах а саме: Болгарії, Угорщині, Румунії та Словаччині. В рамках саміту союзники зробили відповідні заяви, щодо подальшої діяльності Організації в контексті

[91] NATO. Statement by the North Atlantic Council on Russia's attack on Ukraine. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_192404.htm

[92] Belkin, P. (2022). Russia's Invasion of Ukraine: NATO Response. URL: https://www.congress.gov/crs product/IN11866

повномасштабної російсько – української війни: «З огляду на найсерйознішу загрозу євроатлантичній безпеці за останні десятиліття, ми також значно

посилимо нашу довгострокову позицію стримування та оборони і будемо й надалі розвивати весь спектр готових сил і можливостей, необхідних для підтримання надійного стримування та оборони. Ці кроки будуть підкріплені посиленими навчаннями з більшим акцентом на колективній обороні та взаємодії. Кроки, які ми робимо для забезпечення безпеки нашого Альянсу та євроатлантичного регіону, вимагатимуть відповідних ресурсів. Союзники суттєво збільшують свої видатки на оборону. Сьогодні ми вирішили прискорити наші зусилля з виконання оборонного інвестиційного зобов'язання у повному обсязі. Відповідно до наших зобов'язань за статтею 3 Вашингтонського договору, ми будемо й надалі посилювати наші індивідуальні та колективні спроможності протистояти всім формам нападу. На нашому засіданні в Мадриді ми подамо додаткові плани щодо виконання оборонного інвестиційного зобов'язання.»[93]

В контексті початку повномасштабної війни в Європі необхідно розглянути якими силами в Європі послугувався найголовніший член Альянсу – Сполучені Штати. На момент початку 2022 року контингент збройних сил США перебував в різних країнах регіону. Історично, найбільша кількість американських сил на континенті перебувала в Німеччині. на початку 2022 року на території країни перебувало близько 35 тисяч військовослужбовців. Далі за кількістю у порядку спадання йшли контингенти в Італії та Великій Британії – 13 тисяч та 9 тисяч відповідно. В Польщі в цей період перебувало приблизно 5 тисяч американських військовослужбовців. Далі за розміром йшли контингенти в Іспанії та Туреччині – 3,5 тисяч та 2,5 тисяч відповідно. Невелика кількість особового складу також перебувала в Бельгії та Норвегії – сукупно близько 1 тисячі. Також невеликі контингенти розміром у кілька сотень осіб перебували в

[93] NATO. Statement by NATO Heads of State and Government (2022). URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_193719.htm

Нідерландах, Греції та Румунії, а також брали участь у триваючій миротворчій

місії Альянсу у Косово (KFOR). [94]

Відразу після російського вторгнення в Україну Міністерством оборони Сполучених Штатів було прийнято рішення про розширення військового контингенту на території Європи. На момент березня 2022 року в результаті збільшення кількості особового складу чисельність американських військовослужбовців в Європі досягла 100 тисяч. В рамках посилення оборони східного флангу НАТО кількість особового складу ЗС США в Польщі та Румунії було збільшено до 9,5 та 2 тисяч відповідно. Окремо, додаткові сили були розгорнуті в Балтії у вигляді 800 американських солдатів, 20 ударних вертольотів «Апач» та 8 винищувачів F-35. Додатково, в рамках підвищення оборонних спроможностей в Німеччині було розгорнуто ще 8 тисяч військовослужбовців, в тому числі повноцінну бригадну бойову групу, зокрема, в рамках розширення Сил швидкого реагування НАТО (NRF). [95]

Після повномасштабного російського вторгнення в Україну відбулася зміна в стратегічному мисленні Північноатлантичного альянсу. Союзники були вимушені повернутися до старої парадигми ще з часів Холодної війни. Формулювання про неухильне дотримання 5 статті Північноатлантичного договору, колективну оборону, стримування потенційних супротивників, боротьбу з тероризмом та кризовий менеджмент є стандартними для офіційних документів та заяв НАТО, особливо в турбулентний період 2014 – 2022 років. Натомість, після 2022 року, в реаліях війни безпосередньо в Європі, у формулюваннях союзників відбулися відчутні зміни. У період з 2014 по 2022 роки у своїх офіційних документах союзники застосовували до Росії двоякий підхід, з одного боку НАТО засуджувало агресивні дії Російської Федерації по відношенню до Грузії та України та вказувало, що дані дії дестабілізують

[94] O'Hanlon, M. E. (2022). Strengthening the US and NATO defense postures in Europe after Russia's invasion of Ukraine. Brookings Institution, June. URL: https://www.brookings.edu/articles/strengthening-the-us-and-nato-defense postures-in-europe-after-russias-invasion-of-ukraine/

[95] Belkin, P. (2022). Russia's Invasion of Ukraine: NATO Response. URL: https://www.congress.gov/crs product/IN11866

безпекову ситуацію в регіоні, а з іншого боку союзники згадували історію продуктивної співпраці Альянсу та РФ, зокрема в рамках Ради НАТО – Росія. Натомість, після лютого 2022 року в офіційних заявах та документах НАТО, зокрема в новій Стратегічній концепції, затвердженій на мадридському саміті Північноатлантичного альянсу 29 червня 2022 року Російська Федерація визначається як пряма та головна загроза для НАТО. Можливість нападу на країни – члени стала реальною, в групі ризику перебувають «прифронтові» держави – сусіди України та балтійські країни, які безпосередньо межують з Росією. [96]

В даному контексті необхідно розглянути цілі, які Російська Федерація переслідує по відношенню до НАТО та її концепцію «деНАТОізації». В широкому сенсі російська концепція «деНАТОізації» полягає у зменшенні або усуненні впливу та присутності НАТО в країнах, які є членами альянсу або мають історію співпраці з ним, зокрема, у Східній Європі та на пострадянському просторі. Ця ідея є ключовим елементом зовнішньої політики Росії, особливо за часів президентства Володимира Путіна, і була сформульована як відповідь на розширення НАТО на схід після Холодної війни. У більш практичному сенсі, як це було сформульовано у «Путінському ультиматумі» від 17 грудня 2021 року, «…відмова від будь-якого розширення НАТО [на схід], припинення військового співробітництва з пострадянськими країнами, виведення американської ядерної зброї з Європи та відведення збройних сил НАТО до кордонів 1997 року».[97] Тобто де факто, це означає виведення військових баз Альянсу з 14 європейських країн, які долучилися до нього у період з 1999 по 2020 роки. [98]

Для кращого розуміння як загальних, так і конкретних цілей РФ необхідно детальніше розглянути положення «ультиматуму» від 17 грудня 2021 року. Це

[96] Hardt, H. NATO after the invasion of Ukraine: how the shock changed alliance cohesion. Int Polit (2024). URL: https://doi.org/10.1057/s41311-024-00629-x

[97] Thom, F. (2021). What Does the Russian Ultimatum to the West Mean? Desk Russie. December 30. URL: https://desk-russie.info/2021/12/30/what-does-the-russian-ultimatum-to-the-west-mean.html [98] ЗСУ почнуть наближатися до паритету з військового потенціалу з російською армією, якщо Україна отримуватиме від союзників $10–12 млрд на місяць. URL: https://gordonua.com/ukr/blogs/illarionov/zsu-pochnut nablizhatisja-do-paritetu-z-vijskovogo-potentsialu-z-rosijskoju-armijeju-jakshcho-ukrajina-otrimuvatime-vid sojuznikiv-10-12-mlrd-na-misjats-1615954.html

дасть нам змогу розбити концепцію «деНАТОізації» на складові і краще її зрозуміти. Російські пропозиції були викладені в двох документах - проекті угоди з НАТО і проекті угоди зі США, обидва документи були опубліковані Міністерством закордонних справ РФ.

Проект угоди Росія – НАТО

Релевантними і ключовими для нашої теми є наступні положення: • Стаття 4. Нерозміщення збройних сил і озброєння на території європейських країн, які не були членами НАТО станом на 1997 рік. • Стаття 5. Обмеження зон розміщення ракет середньої та малої дальності. • Стаття 6. Заборона розширення НАТО, з акцентом на заборону приєднання України до Альянсу.

• Стаття 7. Заборона ведення будь-якої військової діяльності на території України, а також інших держав Східної Європи, Закавказзя та Центральної Азії.[99]

Проект угоди Росія – США

Проект цієї угоди, у свою чергу, розширює і конкретизує вимоги РФ. • Стаття 4. Заборона створення військових баз США на території країн колишнього СРСР та заборона розвитку двосторонньої військової співпраці з ними.

• Стаття 5. Обмеження розміщення збройних сил за межами своїх національних територій.

• Стаття 6. Заборона розміщення ракет середньої та малої дальності поза межами своїх національних територій.

• Стаття 7. Заборона розміщення ядерної зброї за межами своїх території, і повернення вже розміщеної ядерної зброї на свою територію. Ліквідація інфраструктури для розміщення ядерної зброї поза межами своїх території. Заборона підготовки військовослужбовців і цивільних осіб з країн, що не володіють ядерною зброєю, до застосування такої зброї.

[99] Соглашение о мерах обеспечения безопасности Российской Федерации и государств-членов Организации Североатлантического договора. URL: https://mid.ru/ru/foreign_policy/rso/nato/1790803/

Заборона навчань і тренувань, які включають відпрацювання сценаріїв застосування ядерної зброї.[100]

Неймовірні і абсолютно неможливі до виконання умови, викладені в цих проектах, з огляду на їх характер та атмосферу, в якій вони були опубліковані (в цей час продовжувалось збільшення кількості збройних сил РФ на кордонах з Україною), віддзеркалюють політичні цілі Москви, артикульовані впродовж багатьох років.[101] Також варто зазначити, що неприйнятні положення обох проектів угод, їх публікація російським урядом та імперативні формулювання, якими російські чиновники описували вимоги РФ, ще тоді давали зрозуміти, що Кремль, очевидно розраховує на відмову. Зосередивши чисельні військові сили на кордоні з Україною, Москва використала факт відмови від обговорення таких проектів договорів, як ще одне виправдання і привід для військових дій проти України.[102] Ці проекти договорів також дають нам чітке уявлення про плани Кремля щодо України: в своєму ультиматумі Путін фактично оголосив, що існування і територіальна цілісність України залежать від її рішення приєднатися до Росії - політичного курсу, який український народ неодноразово і відкрито відкидав. Це також не був заклик до українського нейтралітету, а радше до включення України в російську орбіту, яка, як раніше було вказано, також окреслювалася в цьому ультиматумі. Отже, у грудні 2021 року Путін висунув ультиматум США і НАТО, який мав на меті змусити Захід відмовитися від норми про суверенітет України і від подальшого розвитку партнерства на східному фланзі НАТО та його розширення.[103]

Після російського вторгнення в Україну також загострилось питання ядерної безпеки. Розпочалася широка кампанія ядерного шантажу з боку

[100] Договор между Российской Федерацией и Соединенными Штатами Америки о гарантиях безопасности. URL: https://mid.ru/ru/foreign_policy/rso/nato/1790818/

[101] Lanoszka, A. (2021). How NATO should greet Russia's 'draft treaty'. Britain's World. December 20. URL: https://www.geostrategy.org.uk/britains-world/how-nato-should-greet-russias-draft-treaty/

[102] Pifer, S. (2021). Russia's draft agreements with NATO and the United States: Intended for rejection? Brookings. December 21. URL: https://www.brookings.edu/articles/russias-draft-agreements-with-nato-and-the-united-states intended-for-rejection/

[103] Bugayova, N., Stepanenko, K., & Kagan, F. (2023). Weakness is Lethal: Why Putin Invaded Ukraine and How the War Must End. Institute for the Study of War. October 1. URL: https://understandingwar.org/backgrounder/weakness

Російської Федерації. Російські посадовці та спікери неодноразово погрожували застосуванням ядерної зброї у відповідь на допомогу союзників Україні. При цьому, фактичних дій з підготовки до застосування ядерної зброї Росією зафіксовано не було. В той час як цей шантаж був частково успішним, що виражалося в затримці прийняття рішень про надання Україні певних видів допомоги та озброєння з іншого боку, він призвів до згуртування країн НАТО з питання потенційного розгортання та застосування як американської, так і європейської ядерної зброї. Агресивні дії РФ до 2022 року викликали різний рівень занепокоєння у окремих союзників, з огляду на те, що анексія кримського півострова та локалізована війна на сході України не несли безпосередньої загрози для більшості союзників, на відміну від погроз застосування ядерної зброї. Події 2022 року зміцнили роль ядерної зброї як інструменту стримування в доктринах Альянсу. Також, погрози застосування ядерної зброї вплинули і на зокрема, європейську громадськість безпосередньо. В залежності від масштабу та сценаріїв застосування ядерної зброї варіюється і рівень підтримки цих дій населенням, але після початку повномасштабного російського вторгнення в Україну рівень підтримки застосування ядерної зброї як населенням, так і політиками помітно зріс. В Альянсі склався консенсус щодо важливості ядерної зброї як інструменту і необхідності ,в тому числі, утримання американської ядерної зброї в Європі.[104]

3.2 Прискорення трансформаційних процесів у НАТО під впливом конфлікту

На вже згаданому саміті Альянсу в Мадриді 29 червня 2022 року, союзники заявили про прийняття важливих рішень в контексті посилення оборонних спроможностей: «Ми будемо розвивати нашу нещодавно посилену позицію і значно зміцнювати наші засоби стримування та оборони, щоб забезпечити безпеку і оборону всіх членів Альянсу в довгостроковій перспективі. Ми будемо робити це відповідно до нашого підходу на 360 градусів у всіх сферах –

-[104] Hardt, H. NATO after the invasion of Ukraine: how the shock changed alliance cohesion. Int Polit (2024). URL: https://doi.org/10.1057/s41311-024-00629-x

повітряній, морській, кібернетичній та космічній, і проти всіх загроз та викликів. (…) Союзники зобов'язалися розгорнути додаткові потужні бойові сили на нашому східному фланзі, які будуть розширені з існуючих бойових груп до підрозділів бригадного рівня, де і коли це буде необхідно, посилені надійними швидкодоступними підкріпленнями, заздалегідь розміщеним обладнанням та покращеним командуванням та контролем. Ми вітаємо співпрацю між країнами організаторами та країнами-господарями у зміцненні сил та командування і управління, включаючи створення структур на рівні дивізій. Ми вітаємо перші пропозиції членів Альянсу щодо нової моделі сил НАТО, яка зміцнить і модернізує силову структуру НАТО та забезпечить ресурсами наше нове покоління військових планів. Ми вдосконалимо наші колективні оборонні навчання, щоб бути готовими до операцій високої інтенсивності та в різних сферах, і забезпечимо підкріплення будь-якого члена Альянсу в короткий термін. Усі ці кроки суттєво зміцнять стримувальний потенціал і передову оборону НАТО. Це допоможе запобігти будь-якій агресії проти території НАТО, не давши потенційному супротивнику досягти своїх цілей.»[105]

Важливим елементом трансформаційних процесів НАТО на даному етапі російсько – української війни є збільшення загальної чисельності сил у розпорядженні Альянсу з огляду на масштаб бойових дія на території самої України. Розмір російських сил вторгнення та кількість особового складу та техніки, яку РФ залучила до української кампанії дали зрозуміти, що сили НАТО зразка початку 2022 року більше не були адекватними в новій стратегічній ситуації та не мали змоги відбити потенційний російський напад та територію східних членів Північноатлантичного альянсу, які в першу чергу перебувають в зоні ризику. В цьому контексті, на мадридському саміті НАТО було прийнято рішення про запровадження нової Силової моделі НАТО. Нова Силова модель

НАТО прийшла на заміну загальної конструкції Сил швидкого реагування НАТО (NRF). В даній моделі на додаток до збройних сил, які країни – члени Організації

[105] NATO. Madrid Summit Declaration (2022). URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_196951.htm

передають під командування Верховного головнокомандувача Об'єднаних збройних сил НАТО в Європі (SACEUR), з метою виконання завдань мирного часу, союзники також готують та визначають додаткові резервні сили, що пройшли перевірку на відповідність стандартам НАТО, які будуть розгорнуті та використані вже підчас потенційної кризової ситуації. Даний підхід сприятиме гнучкості та швидкодії сил Альянсу, з огляду на заздалегідь підготовані плани підкріплень та застосування резервів.[106]

Відмінною рисою даної моделі є розподіл сил НАТО на три рівні, відповідно до кількості особового складу та часу необхідного на їхнє розгортання:

- Рівень 1 – сили у розмірі більше 100 тисяч осіб, готових до застосування у перші 10 днів;
- Рівень 2 – сили у розмірі близько 200 тисяч особового складу, які мають бути готові до дій у період від 10 до 30 днів;
- Рівень 3 – збройні сили у розмірі щонайменше 500 тисяч військовослужбовців з готовністю від одного до шести місяців (30 – 180 днів).

При цьому, в рамках даної моделі вже існуючі бойові групи НАТО розміщені на східному фланзі у Литві, Латвії, Естонії, Польщі, Словаччині, Румунії та Болгарії будуть заздалегідь посилені підрозділами першого та другого рівнів, які розміщуються в цих країнах на ротаційній основі. Дана модель сил вдосконалюється через постійні навчання, в тому числі тренування сил союзників у складі великих військових формувань. В рамках даної силової моделі Альянс розробив окремі оперативні плани розгортання сил НАТО в

різних географічних регіонах. Відповідно, сил першого та другого рівнів закріплені за окремими географічними районами та взаємодіють з локальними національними збройними силами. В рамках даної взаємодії проводяться спільні навчання та тренування з метою підготовки до потенційної оборони визначених

[106] NATO. NATO Force Model. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_234075.htm

районів з використанням місцевих спроможностей для ефективного реагування на потенційні загрози.[107]

Не дивлячись на російські передвоєнні вимоги кінця 2021 року, викладені в «ультиматумі Путіна», Північноатлантичний Альянс продовжив своє розширення. В рамках мадридського саміту Організація зробила важливий стратегічний крок, запросивши до НАТО Фінляндію та Швецію: «Ми підтверджуємо нашу відданість політиці відкритих дверей НАТО. Сьогодні ми вирішили запросити Фінляндію та Швецію стати членами НАТО і домовилися про підписання протоколів про приєднання. При будь-якому приєднанні до Альянсу надзвичайно важливо, щоб законні інтереси безпеки всіх членів Альянсу були належним чином враховані. Ми вітаємо укладення тристороннього меморандуму між Туреччиною, Фінляндією та Швецією з цього приводу. Приєднання Фінляндії та Швеції зробить їх безпечнішими, НАТО сильнішим, а євроатлантичний простір більш захищеним. Безпека Фінляндії та Швеції має безпосереднє значення для Альянсу, в тому числі під час процесу приєднання.»[108]

Фінляндія та Швеція подали заявки на вступ до Альянсу у травні 2022 року. Обидві країни глибоко інтегровані в західні політичні та безпекові механізми, зокрема у структури НАТО. З огляду на широку безпекову взаємодію даних країн з Альянсом вони ще до вступу вважалися де факто членами Організації. При цьому процес вступу обох країн до НАТО не пройшов гладко, особливо у випадку Швеції. Перед мадридським самітом Туреччина наклала вето на вступ Фінляндії та Швеції до НАТО. Президент Ердоган тоді заявив, що ці скандинавські країни роблять недостатньо для боротьби з тероризмом та

звинуватив Швецію у підтримці Робітничої партії Курдистану – організації, яку турецька влада вважає терористичною. Також, важливою причиною вето було неформальне ембарго накладене Швецією та Фінляндією на Туреччину у зв'язку

-[107] Biscop, S. (2022). "The New Force Model: NATO's European Army?" Egmont – Royal Institute for International Relations, Policy Brief 285. URL: https://www.egmontinstitute.be/the-new-force-model-natos-european-army/ [108] NATO. Madrid Summit Declaration (2022). URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_196951.htm

з діями останньої проти курдських груп у Сирії. Вето Туреччини було зняте в ході в перемовин та підписання тристороннього меморандуму про взаєморозуміння підчас мадридського саміту НАТО.[109] В результаті затримки протокол про вступ Фінляндії до НАТО було ратифіковано раніше ніж шведський, країна приєдналася до Альянсу 4 квітня 2023 року. Шведський протокол було ратифіковано лише після виборів у Туреччині 2023 року. Документ був ратифікований парламентом та підписаний президентом Ердоганом у січні 2024 року. Нарешті, Швеція офіційно стала членом Північноатлантичного альянсу 7 березня 2024 року. [110]

Станом на 2024 рік обидва нові члени Альянсу досягли необхідного розміру оборонних витрат. Витрати Фінляндії становили 2,3% внутрішнього валового продукту, а Швеції 2,1% ВВП. Після вступу країн до НАТО інтенсифікувалася їхня участь у військових навчаннях в рамках Альянсу. В рамках посилення колективної оборони Організації в регіоні Балтії Фінляндія та Швеція приймали участь у військових навчаннях Nordic Response 2024 в рамках масштабних навчань Steadfast Defender, що проходили з 22 січня по 31 травня 2024 року. Північна частина даних навчань – Nordic Response проходила власне на території Фінляндії, Швеції та Норвегії. Від Фінляндії у цих навчаннях взяли участь понад 4 тисячі військово службовців, в той час як Швеція надала 4,5 тисяч особового складу. Необхідно зазначити, що Фінляндія має спільний з Російською Федерацією кордон довжиною 1340 кілометрів, тож однією з основних цілей Альянсу в даному регіоні є захист північних союзників від агресивних дій Росії. В цьому контексті, під час навчань Nordic response 2024 були відпрацьовані

відповідні військові та логістичні плани у важких кліматичних умовах Півночі. Також, у 2024 році Фінляндія та Швеція, в ролі повноцінних членів Альянсу, взяли участь у регулярних морських навчаннях НАТО в Балтії – BALTOPS 2024,

-[109] Forsberg, T. (2023). Finland and Sweden's Road to NATO. Current history, 122(842), 89-94. URL: https://cris.tuni.fi/ws/portalfiles/portal/84976000/Finland_and_Sweden_s_Road_to_NATO.pdf [110] Seyaz, A. (2024). Change and Continuity in North European Security: Finland and Sweden's Membership in NATO. Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, 12(1), 129-141. URL: https://doi.org/10.14782/marmarasbd.1431218

метою яких було покращення взаємодії та посилення стримування Російської Федерації в регіоні.[111]

Пришвидшення безпекових трансформацій Альянсу виражається зокрема в частішому проведенні загальних зустрічей та самітів. З 2022 року саміти НАТО проводяться щороку, на відміну від 2 – 3 річного циклу у період з 2014 по 2022 рік. На саміті Альянсу у Вільнюсі 11 – 12 липня 2023 року у контексті загострення триваючої російсько – української війни, союзники прийняли низку стратегічних та практичних рішень:

- Впроваджено нове покоління регіональних оборонних планів, спираючись на наші існуючі стратегічні та галузеві плани. Дана серія планів підвищить здатність та готовність стримування та оборони від потенційних загроз. Також союзники зобов'язалися підкріпити дані плани необхідними ресурсами та відпрацьовувати дані плани на регулярних навчаннях.
- Продовжуючи курс прийнятий на мадридському саміті союзники забезпечили більший резерв спеціалізованих боєздатних сил, включаючи сили високої готовності, покращуючи військову здатність до реагування у потенційних кризових ситуаціях. В рамках процесу реструктуризації завершується процес заміни Сил швидкого реагування НАТО (NRF). У 2024 році NRF будуть повністю замінені багатонаціональними багатогалузевими Союзницькими силами реагування (ARF). При цьому, союзники зобов'язалися надати всі необхідні сили для забезпечення

ARF.

- Домовилися про посилення командування та управління НАТО, щоб забезпечити його достатню гнучкість, стійкість та укомплектованість персоналом для виконання планів. Зокрема виконання планів Штабу

[111] Beaver, W., & Lapporte, E. (2024). The NATO Accession of Finland and Sweden: A Strategic Advantage for the Alliance and the US. Heritage Foundation Backgrounder. URL: https://www.heritage.org/defense/report/the-nato accession-finland-and-sweden-strategic-advantage-the-alliance-and-the-us

Верховного головнокомандувача Об'єднаних збройних сил НАТО в Європі (SHAPE).

- Союзники підтвердили рішення, прийняті на мадридському саміті, про розгортання додаткових бойових сил на східному фланзі НАТО, шляхом розширення існуючих бойових груп до підрозділів бригадного рівня, посилені надійними швидкодоступними підкріпленнями, заздалегідь розміщеним обладнанням та покращеним командуванням та контролем. Вісім багатонаціональних бойових груп вже розгорнуті.
- Союзники домовилися про подальше вдосконалення готовності, боєготовності та сумісності інтегрованої системи протиповітряної та протиракетної оборони НАТО, зокрема шляхом регулярних навчань та ротаційної присутності сучасних систем і засобів протиповітряної оборони в зоні відповідальності Верховного головнокомандувача ОЗС НАТО в Європі, з особливим акцентом на східному фланзі.
- Домовилися продовжувати роботу над багатогалузевими операціями, що стало можливим завдяки цифровій трансформації НАТО, зокрема, в рамках протидії гібридним загрозам в кібернетичному та інформаційному просторі.[112]

Щодо видатків на оборону, союзники переформатували старе інвестиційне зобов'язання від 2014 року. На відміну від минулого зобов'язання, в оновленому зобов'язанні поріг видатків на оборону у розмірі 2% внутрішнього валового

продукту було визначено як мінімальну планку видатків. Союзники зазначили, що виконання та фінансування оновлених оборонних планів потребує витрат вищих ніж 2% відсотки ВВП. При цьому, зобов'язання щодо інвестування щонайменше 20 % оборонних бюджетів союзників на основне обладнання та дослідження та розробки залишилося незмінним.[113]

[112] NATO. Vilnius Summit Communiqué (2023). URL: https://www.nato.int/cps/en/natolive/official_texts_217320.htm [113] Genini, D. (2025). Countering hybrid threats: How NATO must adapt (again) after the war in Ukraine. New Perspectives, 33(2), 122-149. URL: https://doi.org/10.1177/2336825X251322719 (Original work published 2025)

Вашингтонський саміт Альянсу 9 – 11 липня 2024 року продовжив тренд попередніх двох самітів в контексті трансформацій Організації. «Ми продовжуємо прискорювати модернізацію нашої колективної оборони і:

- Забезпечуємо необхідні сили, спроможності, ресурси та інфраструктуру для наших нових оборонних планів, щоб бути готовими до колективної багатогалузевої оборони високої інтенсивності. У цьому контексті, ми будемо спиратися на досягнутий прогрес, щоб забезпечити відповідність збільшених витрат на національну оборону та спільного фінансування НАТО викликам, пов'язаним із більш небезпечним безпековим порядком.
- (…) Вживаємо термінових заходів для збільшення спроможностей відповідно до Процесу оборонного планування НАТО (NDPP), зокрема в короткостроковій перспективі, зосередившись спочатку на боєприпасах, що мають вирішальне значення в бою, та протиповітряній і протиракетній обороні.
- (…) Зміцнюємо наші спроможності переміщати, підкріплювати, забезпечувати та підтримувати наші сили для реагування на загрози в межах Альянсу, зокрема за допомогою ефективної та стійкої логістики та розвитку коридорів мобільності.
- (…) Створюємо Інтегрованого центру кіберзахисту НАТО для посилення

захисту мереж, ситуаційної обізнаності та впровадження кіберпростору як оперативного простору в мирний час, під час криз і конфліктів; а також розроблюємо політику для підвищення безпеки мереж НАТО.

• Посилюємо захист критичної підводної інфраструктури (CUI) та підвищуємо нашу здатність стримувати, виявляти та реагувати на загрози, зокрема шляхом подальшого розвитку Центру НАТО з безпеки CUI.»[114] Одним з основних питань саміту було підвищення видатків на оборону. Однак, в рамках саміту рішення про підвищення порогу видатків, за пропозицією

-[114] NATO. Washington Summit Declaration (2024). URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_227678.htm

Польщі та інших країн Балтії не було досягнуто. З боку цих країн було висунуто ініціативу встановлення видатків на рівні 2,5% або 3% внутрішнього валового продукту у перспективі на 2030 рік. Триваюча модернізація та реорганізація НАТО та триваюча російсько – українська війна потребують від Альянсу суттєвих витрат. З метою часткового вирішення даної проблеми в рамках саміту було погоджено Зобов'язання НАТО щодо розширення промислового потенціалу. Згідно з положеннями даного зобов’язання союзники мають координувати власні національні промислові оборонні плани та плани закупівель, покращувати співпрацю у сфері оборонних інвестицій.[115]

Натомість, центральною темою наступного саміту Альянсу, що проходив у Гаазі 24 – 25 червня 2025 року, були видатки союзників на оборону. Загострення даного питання відбулося у результаті переобрання Дональда Трампа на пост президента США наприкінці 2024 року. Як і підчас своєї першої каденції президент Трамп став драйвером змін у Альянсі. В результаті гострої критики діяльності Альянсу з боку Дональда Трампа на даному саміті було прийнято значуще рішення в контексті пришвидшення трансформаційних процесів у НАТО: «Об'єднані перед обличчям серйозних загроз і викликів у сфері безпеки, зокрема довгострокової загрози, яку Росія становить для євроатлантичної безпеки, та постійної загрози тероризму, члени Альянсу зобов'язуються до 2035

року щорічно інвестувати 5% ВВП у основні оборонні потреби, а також у витрати, пов'язані з обороною і безпекою, щоб забезпечити виконання наших індивідуальних і колективних зобов'язань відповідно до статті 3 Вашингтонського договору. Наші інвестиції забезпечать нас силами, можливостями, ресурсами, інфраструктурою, боєготовністю та стійкістю, необхідними для стримування та оборони відповідно до наших трьох основних завдань: стримування та оборони, запобігання кризам та управління ними, а також безпеки на основі співробітництва.

-[115] Pszczel, R., Szymański, P. (2024). Washington Summit – NATO's anniversary in the shadow of the war. URL: https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2024-07-12/washington-summit-natos-anniversary-shadow war

Союзники погоджуються, що це зобов’язання у розмірі 5% охоплюватиме дві основні категорії оборонних інвестицій. До 2035 року союзники щорічно виділятимуть щонайменше 3,5% ВВП, виходячи з узгодженого визначення оборонних витрат НАТО, на задоволення основних оборонних потреб та досягнення цільових спроможностей НАТО. Союзники погоджуються подавати щорічні плани, які містять надійний, поступовий шлях досягнення цієї мети. Союзники щорічно виділятимуть до 1,5% ВВП, зокрема, для захисту нашої критичної інфраструктури, захисту наших мереж, забезпечення цивільної готовності та стійкості, стимулювання інновацій та зміцнення нашої оборонної промислової бази. Траєкторія та баланс витрат за цим планом будуть переглянуті у 2029 році з урахуванням стратегічного середовища та оновлених цільових спроможностей. Союзники підтверджують свої незмінні суверенні зобов’язання щодо надання підтримки Україні, безпека якої сприяє нашій безпеці, і з цією метою включатимуть прямі внески на оборону України та її оборонну промисловість при розрахунку оборонних витрат союзників.»[116]

На даний момент новий встановлений рівень видатків представляє собою, у першу чергу, політичну заяву. Таким чином в умовах нестабільної стратегічної ситуації в євроатлантичному регіоні, викликаної у першу чергу російсько –

українською війною, Альянс намагається об’єднати союзників для ефективного стримування та колективної оборони. Тренд на підвищення рівня видатків є адекватним у сучасних геополітичних умовах, в яких у Північноатлантичного альянсу з’явився супротивник, у вигляді Російської Федерації, яка становить пряму загрозу країнам – учасницям НАТО на східному фланзі. Також, варто зазначити, що меседж, який стоїть за рішенням про підвищення видатків до 5% - го рівня направлений, зокрема, персонально президенту Трампу. Новообраний очільник Білого дому впродовж багатьох років критикував несправедливість підходу союзників до витрат в рамках НАТО, звинувачував європейських союзників у невдячному використанні американської безпекової парасольки та

-[116] NATO. The Hague Summit Declaration (2025). URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_236705.htm

заявляв про небажання захищати європейських членів Альянсу від потенційного нападу, якщо вони не збільшать свої оборонні витрати. Тож, на даному етапі можна заявити, що критика з боку президента Трампа мала певний успіх. [117]

3.3 Проблеми і перспективи подальшої трансформації НАТО в умовах сучасного безпекового середовища

Основною проблемою трансформаційних процесів Північноатлантичного альянсу як у період з 2014 так і у період після 2022 року був недостатній рівень видатків на оборону країн – членів Організації. Інвестиційне зобов’язання від 2014 року, затверджене після гібридної агресії Російської Федерації проти України де факто не виконувалося більшістю союзниками аж до періоду після 2022 року, коли загроза з боку Росії занадто високою. Натомість, збільшення витрат на оборону та прогрес у досягненні рівня 2% ВВП відчутно пришвидшився вже після 2022 року (на момент 2022 року лише 7 країн – членів НАТО з 32 досягли необхідного рівня). Особливо це помітно у 2024 році, коли більшість союзників (18 з 32) досягли прийнятого у 2014 році рівня.[118] Що важливо, цей процес пришвидшився і завдяки європейським членам Альянсу, які

після 2022 року почали відчувати та усвідомлювати загрозу з боку РФ.[119]

При цьому, серед європейських союзників є скептично налаштовані до підвищення оборонних видатків. Прикладом є Іспанія – країна, яка відверто стагнувала у процесі збільшення оборонних витрат. У період з 2014 по 2023 країна витрачала приблизно 1% ВВП на оборону. Натомість, у рамках гаазького саміту прем'єр міністр Іспанії Педро Санчес заявив, що досягнення країною державою витрат на рівні 2,1 % вже достатньо і сумісно з державною соціальною моделлю. За його словами країна фокусуватиметься на власному економічному добробуті. Також прем'єр заявив, що Іспанія домоглася для себе винятку з

-[117] Tian, N., Scarazzato, L. and Guiberteau Ricard, J. (2025). 'NATO's new spending target: challenges and risks associated with a political signal', SIPRI Commentary. URL: https://www.sipri.org/commentary/essay/2025/natos-new spending-target-challenges-and-risks-associated-political-signal

[118] NATO. Defence Expenditure of NATO Countries (2014-2025). URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_237171.htm

[119] McGerty, F. (2024). 'NATO Defence Spending: A Bumper Year', IISS, Military Balance Blog. URL: https://www.iiss.org/online-analysis/military-balance/2024/07/nato-defence-spending-a-bumper-year/

оновленого п'ятивідсоткового зобов'язання. Дана інформація була пізніше спростована Генеральним секретарем НАТО Марком Рютте, який заявив, що нове зобов'язання стосується всіх і є безальтернативним.[120]

В Альянсі також наявні актори, які своїми діями підривають єдність Організації, зокрема у питанні протидії російській агресії проти України. Найяскравішим прикладом є Угорщина та її дії після початку повномасштабної війни в Україні. В економічному плані, Угорщина і надалі залишається залежною від російських енергоносіїв. Також, країна не надає військової допомоги Києву та заборонила транзит зброї до України через свою територію. Угорщина регулярно блокує впровадження нових пактів санкцій проти Російської Федерації Європейським союзом. Будапешт також перешкоджає наданню фінансової та економічної допомоги Києву. Зокрема, у грудні 2023 року Угорщина наклала вето на пакет допомоги Україні від ЄС у розмірі 50 млрд євро.[121]

Північноатлантичний альянс залишається під постійним гібридним тиском

з боку Російської Федерації. РФ проводить сотні гібридних операцій по всій Європі. Спектр даних операцій є надзвичайно широким вони включають: атаки на підводну інфраструктуру, акти саботажу енергетичної інфраструктури, (включаючи трубопроводи, електропідстанції та системи розподілу енергії), атаки на комунікаційну, військову та транспортну інфраструктуру. Окремою ціллю є інфраструктура союзників, яка використовується для надання військової допомоги Україні. Також, Росія веде підготовку та проводить спроби політичних вбивств осіб пов'язаних з європейським військово – промисловим комплексом. Кількість атак різко збільшилася після початку повномасштабної війни в Україні.

[120] Beaver, W. (2025). The 2025 NATO Summit. Heritage Foundation Issue Brief. URL: https://www.heritage.org/defense/report/the-2025-nato-summit

[121] Tiurbe, M. (2023). At Odds with NATO: Hungary, Slovakia, and Poland. Valentin naumescu raluca moldovan anamaria florina caloianu, 126-135. URL: https://www.idm.at/wp-content/uploads/2024/04/EUXGLOB VOLUME.pdf#page=127

Як відмічають дослідники, у 2024 році кількість атак збільшилась у чотири рази порівняно з попереднім роком.[122]

Рік за роком збільшується кількість та частота російських кібератак спрямованих проти країн – членів Альянсу та України. Вказується, що у 2025 році кількість кібератак асоційованих з Російською Федерацією зросла на 25% порівняно з минулим роком. При цьому, актори, методи та цілі залишаються класичними: кіберзлочинні угрупування, які за допомогою шкідливих програм намагаються паралізувати діяльність банків, підприємств та державних установ. Як вказується, 20% всіх атак припадає на США, 12% на Велику Британію та 10 – 11% на Україну.[123]

Ще одним проявом російської гібридної війни проти НАТО стало систематичне порушення повітряного простору Альянсу російськими бойовими дронами та винищувачами восени 2025 року. У такий спосіб Російська Федерація перевіряє реакцію союзників та механізми стримування і колективної оборони.

Також, метою даних дій є створення відчуття незахищеності, зокрема у балтійських країн – членів Альянсу. РФ також намагається знизити підтримку України безпосередньо серед населення «прифронтових» країн НАТО. Це є своєрідним шантажем з боку РФ за умовами якого чим довше союзники підтримуватимуть Київ у його війні з Москвою тим більше конфлікт «переливатиметься» у сусідні країни.[124]

Дана ситуація була окремо адресована Північноатлантичним Альянсом: «Сьогодні вранці [23 вересня] Північноатлантична рада зібралася на засідання на прохання Естонії відповідно до статті 4 Вашингтонського договору, щоб обговорити і рішуче засудити небезпечне порушення Росією повітряного простору Естонії 19 вересня. Верховний головнокомандувач ОЗС НАТО в

-[122] Edwards, C., & Seidenstein, N. (2025). The Scale of Russian Sabotage Operations Against Europe's Critical Infrastructure. URL: https://www.iiss.org/research-paper/2025/08/the-scale-of-russian--sabotage-operations--against europes-critical--infrastructure/

[123] Russian cyber-attacks against NATO states up by 25% in a year, analysis finds. (2025). The Guardian. URL: https://www.theguardian.com/world/2025/oct/16/russian-cyber-attacks-against-nato-states-up-by-25-in-a-year-analysis finds

[124] Baumann, M., Pynnöniemi, K. (2025). European Security in the Era of Hybrid Warfare Active Measures in Russia's Confrontation with Europe. German Council on Foreign Relations Policy Brief. URL: https://dgap.org/en/research/publications/european-security-era-hybrid-warfare

Європі (SACEUR) проінформував Раду про цей інцидент, під час якого три озброєні російські літаки МіГ-31 порушили повітряний простір Естонії на понад десять хвилин. Реакція НАТО була швидкою і рішучою. Літаки Альянсу були підняті в повітря, щоб перехопити і супроводити їх з повітряного простору Естонії. Це вторгнення є частиною більш широкої тенденції до все більш безвідповідальної поведінки Росії. Це вже другий випадок за два тижні, коли Північноатлантична рада збирається відповідно до статті 4. 10 вересня Рада провела консультації у відповідь на масштабне порушення повітряного простору Польщі російськими дронами. Кілька інших членів Альянсу, зокрема Фінляндія, Латвія, Литва, Норвегія та Румунія, також нещодавно зазнали порушень свого повітряного простору з боку Росії. Ми висловлюємо повну солідарність з усіма членами Альянсу, повітряний простір яких було порушено. Росія несе повну відповідальність за ці дії, які сприяють ескалації, можуть призвести до

прорахунків і становлять загрозу для життя людей. Вони повинні припинитися».[125]

У відповідь на дії РФ 12 вересня Альянс розпочав операцію Eastern Sentry. Метою операції є додаткове посилення східного флангу НАТО. З цією метою союзники направили додаткову авіацію до Польщі. Дані сили здійснюють патрулювання повітряного простору держав східного флангу Північноатлантичного Альянсу.[126]

Розлад між Сполученими Штатами та європейськими союзниками, який знову загострився після переобрання Дональда Трампа наразі є як джерелом проблем для Північноатлантичного Альянсу, так і важливим стратегічним імпульсом для подальших перетворень. Фокус стратегічної уваги Сполучених Штатів зміщується до Азійсько – Тихоокеанського регіону та протидії Китайській Народній Республіці. Наразі, Європа розглядається нинішньою американською адміністрацією як другорядний геополітичний театр. Це, у свою

[125] NATO. Statement by the North Atlantic Council on recent airspace violations by Russia. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_237721.htm

[126] Philaire, M. (2025). "Not an inch": How Russia Puts NATO to the Test," Policy Report 34, Network for Strategic Analysis, November. URL: https://ras-nsa.ca/not-an-inch-how-russia-puts-nato-to-the-test/

чергу, є однією з причин постійного тиску Вашингтона на європейських союзників. Дональд Трамп та інші представники нинішньої республіканської влади неодноразово заявляли, що Європа має взяти на себе більшу відповідальність, зокрема у контексті триваючої російсько – української війни. Даний конфлікт несе загрозу у першу чергу для європейських членів Альянсу і ,згідно з позицією США, саме вони мають взяти на себе основну частину витрат пов'язаних з наданням допомоги Україні та протидії Російській Федерації. Але, у свою чергу, така жорстка позиція Вашингтону, дає необхідний імпульс для потенційно масштабних стратегічних перетворень Альянсу. Європа отримала шанс на зменшення своєї безпекової залежності від США та створення потужного європейського крила Організації. У даній ситуації європейські союзники мають нарощувати свої оборонні спроможності, збільшувати

фінансування свого військово – промислового комплексу, розширювати власні збройні сили та зменшувати стратегічну залежність від Вашингтона. При цьому, дане посилення має бути збалансоване адекватною політикою, яка гарантувала б збереження американської присутності у Європі, зокрема у такій критичній галузі як ядерне стримування. Безумовно, повний відхід Сполучених Штатів від справ у Європі неможливий, але наростаючий вплив Китаю змушує Америку перерозподіляти власні ресурси. Таким чином, посилення європейської частини Альянсу зменшило б тиск на американські ресурси. Це, зі свого боку, позитивно вплине на євроатлантичну взаємодію та безпекову ситуацію на континенті.[127]

Висновки до розділу 3

Повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну 24 лютого 2022 року стало переломним моментом у процесі безпекових трансформацій Північноатлантичного Альянсу. Союзники були вимушені пришвидшити нарощення своїх військових спроможностей, оновити свої стратегічні та операційні плани.

[127] Raik, K., Terlikowski, M., & Baumann, M. (2025). Beyond Burden Sharing: Conceptualizing the European Pillar of NATO. German Council on Foreign Relations Policy Brief. URL: https://dgap.org/en/research/publications/beyond burden-sharing-conceptualizing-european-pillar-nato

В цілому, повноцінна, масштабна війна в Європі певною мірою змусила союзників повернутися до логіки Холодної війни, коли для НАТО існувала загроза прямого військового зіткнення між державами. В рамках повернення до даної логіки було розширено та переформатовано збройні сили підконтрольні Альянсу, розгорнуто додаткові багатонаціональні бойові групи у Болгарії, Угорщині, Румунії та Словаччині та розширено вже існуючі у Литві, Латвії, Польщі та Естонії.

У новій стратегічній та геополітичній ситуації Російська Федерація була чітко охарактеризована як головна загроза безпеці країн – членів Організації. При цьому, всередині Альянсу присутні держави, чиї відносини з Москвою можна охарактеризувати як «двоякі», але не дивлячись на це, НАТО зберігає

свою єдність та можливість реагувати на загрози та кризові ситуації. Також, Північноатлантичний Альянс продовжив свою політику «відкритих дверей», долучивши до свого складу двох нових членів – Фінляндію у 2023 та Швецію у 2024 роках.

Випробуванням для НАТО став другий термін президента Сполучених Штатів Дональда Трампа. За допомогою певних погроза та шантажу Вашингтон домігся консолідації Альянсу у питанні підвищення рівня оборонних видатків. При цьому, політика нинішньої американської адміністрації, яка декларує поступове зменшення своєї участі у європейських справах, окрім загроз несе для НАТО, і зокрема для його європейської частини, можливість підвищення своєї стратегічної автономності, що у перспективі матиме позитивні наслідки в контексті сучасних змін геополітичної ситуації.

ВИСНОВКИ

Під час дослідження було здійснено комплексний аналіз процесу трансформації підходів Організації Північноатлантичного договору до проблем безпеки та оборони під впливом війни Росії проти України на різних її етапах. Даний процес було розглянуто в контексті радикальних змін міжнародного стратегічного безпекового середовища, викликаних, у першу чергу, діями Російської Федерації на міжнародній арені.

Було проаналізовано історичний аспект безпекової політики Північноатлантичного Альянсу у період Холодної війни, від його створення до розпаду Радянського Союзу, Організації Варшавського договору та Східного блоку загалом. Основним безпековим інструментом НАТО у період Холодної війни був механізм стримування. У перші роки існування Організації ефективність даного механізму визначалася ексклюзивністю ядерної зброї, якою володіли США. Після появи ядерної зброї у Радянського Союзу НАТО оновило механізм стримування такими інструментами як «Масована відплата» та пізніша «Гнучка відповідь». В кінцевому результаті політика стримування виявилася

ефективною, з огляду на те, що в період Холодної війни Альянс не зазнав збройного нападу з боку соціалістичного блоку на чолі з СРСР.

Аналіз оборонних підходів НАТО у період після закінчення Холодної війни показав, що з розвалом свого основного потенційного суперника, Організація розпочала більш активну діяльність на міжнародній арені. Альянс почав проводити та підтримувати різноманітні військові та цивільні операції як в Європі, так і за її межами. Період 1990-х років був для НАТО досить оптимістичним. На той час, пріоритетом діяльності Альянсу була підтримка стабільності та інтеграційних процесів у Європі. В цей період було започатковано політику «відкритих дверей» та заявлено курс на розширення Організації шляхом залучення колишніх соціалістичних держав. Події 11

вересня 2001 року загострили фокус Альянсу на протидії терористичним загрозам.

Порівняння Стратегічних концепцій НАТО від 2010 та 2022 років дозволило сформувати картину стратегічного бачення Організації у період безпосередньо перед та після російської агресії проти України. Дослідження показало, що навіть після агресивних дій Російської Федерації проти Грузії у 2008 році Північноатлантичний альянс вважав, що європейський регіон перебуває в стані миру. При цьому, Москва розглядалася як один з основних партнерів НАТО. Своїм головним завданням на момент 2010 року Організація визначала кризовий менеджмент. У результаті дослідження можна констатувати, що у певних аспектах Документ 2010 року був застарілим і неадекватним ще на момент розробки і застарів ще більше у результаті подій 2014 року. Натомість, Стратегічна концепція 2022 більше відповідає актуальній міжнародній дійсності. В даному документі визначено, що фокус діяльності Альянсу повернувся до стримування та колективної оборони.

В рамках дослідження було проведено теоретичний аналіз явища гібридної війни та розглянуто еволюцію концептуалізації даного явища під впливом російсько – української війни. Також, було досліджено які методи гібридної

війни Російська Федерація застосовувала по відношенню до Естонії (2007), Грузії (2008) та України. За результатами дослідження можна вказати, що від періоду своєї первинної концептуалізації як суто військової концепції у 2000-их роках явище гібридної розвинулося до більш широкої більш широкої теорії після подій 2014 року. Після гібридної агресії РФ явище гібридної війни стало центральним предметом стратегічних досліджень, що призвело до розмиття даного явища. Науковці почали вирізняти категорію «гібридних загроз», з огляду на вихід явища гібридної війни за суто військові рамки.

Було виконано обширний аналіз реакції НАТО на російську гібридну агресію проти України у 2014 році. На Уельському саміті у 2014 році було запущено масштабний процес внутрішніх безпекових трансформацій Північноатлантичного Альянсу. Було досліджено подальший розвиток процесу

трансформацій в контексті рішень прийнятих в рамках наступних самітів. У 2014 році було офіційно затверджено 2% інвестиційне зобов'язання, яке країни – члени НАТО з великими труднощами намагалися виконати у наступні роки. Було проаналізовано запущені Альянсом оборонні ініціативи та нові стратегічні документи. Також було охарактеризовано взаємодію НАТО з третіми країнами – партнерами: Фінляндією, Швецією, Грузією та Молдовою.

В рамках дослідження було проаналізовано стратегічну безпекову ситуацію в Європейському регіоні після початку повномасштабної війни Росії проти України. Було досліджено реакцію НАТО на російське вторгнення в Україну. Розглянуто, якими силами на той момент оперував Альянс, зокрема на своєму східному фланзі. Також, було охарактеризовано стратегічні цілі Російської Федерації по відношенню до НАТО в концепції «деНАТОізації». Концепція «деНАТОізації» була охарактеризована на основі аналізу «путінського ультиматуму» кінця 2021 року.

В результаті аналізу безпекових трансформацій Альянсу після початку повномасштабної війни в Україні можна відзначити прискорення процесу перетворень. Прискорення перетворень виражається в стабільній регулярності

проведення зустрічей та самітів НАТО, які після 2022 року відбуваються щорічно. Також, прискорення виражається в розширенні Альянсу, до складу якого на даному етапі увійшли відразу дві країни: Фінляндія та Швеція. Реформа та кардинальне розширення ЗС Організації також є показником стрімкої безпекової адаптації. Одним з найважливіших прикладів прискорення безпекових трансформацій є досягнення 2% рівня оборонних видатків більшістю союзників та підняття рівня інвестиційних оборонних зобов'язань до 5% відсотків ВВП.

В контексті проблем та перспектив подальших оборонних перетворень Північноатлантичного альянсу охарактеризовано найбільш важливі чинники. Перспективним і водночас проблемним є чинник підвищення оборонних видатків країн членів Альянсу. Відчутного прогресу в цьому питанні було досягнуто в основному після 2022 року. Наступним поштовхом до підвищення

витрат на оборону серед країн – членів стала друга каденція президента Дональда Трампа. При цьому в контексті даного питання проблемною є позиція держав, які відмовляються від подальшого підвищення оборонних видатків, наприклад Іспанія. Також, всередині Альянсу існує криза єдності, яка виражається в діях, зокрема, Угорщини, політика якої по відношенню до РФ є двоякою. Проблемним чинником також є наростаюча гібридна війна РФ проти НАТО, метою якої є підрив ефективної оборонної діяльності Організації та її країн – членів. Актуальним прикладом гібридних дій Москви є порушення нею повітряного простору союзників восени 2025 року. Чинник переорієнтації США на протидію КНР та поступового зменшення залученості в оборонні процеси в Європі є водночас як проблемним, так і перспективним. В цьому контексті більшу відповідальність за ситуацію на континенті покладено саме на європейських союзників, що у перспективі може призвести до зменшення їхньої залежності від Сполучених Штатів та посилення власної ролі у подальших безпекових трансформаціях Організації, зокрема, в контексті триваючої російсько – української війни.

Загалом, вдалося комплексно дослідити трансформацію підходів НАТО до проблем безпеки і оборони під впливом війни Росії проти України. Російська гібридна агресія проти України 2014 року запустила масштабний процес внутрішніх реформа Північноатлантичного альянсу, а повномасштабна війна, що почалася у 2022 році, прискорила даний процес, надавши йому новий потужний імпульс.

З практичної точки зору дане дослідження дає змогу зрозуміти подальші тенденції безпекових перетворень Організації, переважна більшість членів якої, особливо європейських, є основними донорами військової та економічної допомоги Україні. В цьому контексті, результати дослідження можуть бути використані у проведенні ефективної двосторонньої політики між Україною та конкретними державами – членами Організації. Також, розуміння внутрішніх процесів НАТО важливе з точки зору державної політики України в контексті наших євроатлантичних прагнень. Сьогодні, Україна є союзником Альянсу в

контексті триваючої гібридної війни Російської Федерації проти євроатлантичного міжнародного порядку. Знання про внутрішні процеси НАТО, принципи планування, проведення логістичних та військових операцій є корисними з точки зору потенційної прямої військової конфронтації між Альянсом та РФ, в якій, очевидно Україна та Організація виступатимуть на одному боці.

Подальші дослідження даної тематики можуть фокусуватися на наступних аспектах: американському чиннику в контексті другої каденції Дональда Трампа; чиннику ядерного стримування в контексті триваючого ядерного шантажу з боку Російської Федерації; перспективах та проблемах розбудови європейських воєнно – промислових спроможностей; перспективі посилення ролі європейських союзників в контексті стратегічної переорієнтації Сполучених Штатів на інші регіони.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бадрак, В. Нова стратегічна концепція нато. Погляд на зміст. URL: https://cacds.org.ua/нова-стратегічна-концепція-нато-погл/
2. Деменко, О. (2025). «Еволюція Стратегічних концепцій НАТО після завершення ‘холодної війни’», Проблеми всесвітньої історії, (28), с. 61–76. URL: https://doi.org/10.46869/2707-6
3. Договор между Российской Федерацией и Соединенными Штатами Америки о гарантиях безопасности. URL: https://mid.ru/ru/foreign_policy/rso/nato/1790818/
4. ЗСУ почнуть наближатися до паритету з військового потенціалу з російською армією, якщо Україна отримуватиме від союзників $10–12 млрд на місяць. URL: https://gordonua.com/ukr/blogs/illarionov/zsu-pochnut nablizhatisja-do-paritetu-z-vijskovogo-potentsialu-z-rosijskoju-armijeju jakshcho-ukrajina-otrimuvatime-vid-sojuznikiv-10-12-mlrd-na-misjats 1615954.html
5. Соглашение о мерах обеспечения безопасности Российской Федерации и государств-членов Организации Североатлантического договора. URL: https://mid.ru/ru/foreign_policy/rso/nato/1790803/
6. «An Evolutionary, Not Revolutionary Concept » in Thierry Tardy (ed.), NATO’s New Strategic Concept, NDC Research Paper n° 25, September (2022). URL: https://www.ndc.nato.int/research/research.php?icode=6
7. «NATO Strategic Concept in the shadow of the war» in Thierry Tardy (ed.), NATO’s New Strategic Concept, NDC Research Paper n° 25, September (2022). URL: https://www.ndc.nato.int/research/research.php?icode=6
8. «Six takeaways from NATO’s new Strategic Concept» in Thierry Tardy (ed.), NATO’s New Strategic Concept, NDC Research Paper n° 25, September (2022). URL: https://www.ndc.nato.int/research/research.php?icode=6

9. Arnold, E. 'New Concepts but Old Problems: NATO’s New Strategic Concept',

Commentary, 1 July (2022). RUSI. URL: https://rusi.org/explore-our research/publications/commentary/new-concepts-old-problems-na

10. Baumann, M., Pynnöniemi, K. (2025). European Security in the Era of Hybrid Warfare Active Measures in Russia‘s Confrontation with Europe. German Council on Foreign Relations Policy Brief. URL: https://dgap.org/en/research/publications/european-security-era-hybrid-warfare

11. Beaver, W., & Lapporte, E. (2024). The NATO Accession of Finland and Sweden: A Strategic Advantage for the Alliance and the US. Heritage Foundation Backgrounder. URL: https://www.heritage.org/defense/report/the nato-accession-finland-and-sweden-strategic-advantage-the-alliance-and-the-us

12. Beaver, W., (2025). The 2025 NATO Summit. Heritage Foundation Issue Brief. URL: https://www.heritage.org/defense/report/the-2025-nato-summit 13. Belkin, P. (2022). Russia’s Invasion of Ukraine: NATO Response. URL: https://www.congress.gov/crs-product/IN11866

14. Biscop, S. (2022). “The New Force Model: NATO’s European Army?” Egmont – Royal Institute for International Relations, Policy Brief 285. URL: https://www.egmontinstitute.be/the-new-force-model-natos-european-army/

15. Broeks, J. (2019). The necessary adaptation of NATO’s military instrument of power. NATO Defense College. URL: http://www.jstor.org/stable/resrep19843

16. Bugayova, N., Stepanenko, K., & Kagan, F. (2023). Weakness is Lethal: Why Putin Invaded Ukraine and How the War Must End. Institute for the Study of War. October 1. URL: https://understandingwar.org/backgrounder/weakness lethal-why-putin-invaded-ukraine-and-how-war-must-end

17. Cooperative Security within NATO. URL: https://perconcordiam.com/cooperative-security-within-nato/

18. Covington, S. R. (2023). NATO’s Concept for Deterrence and Defence of the Euro-Atlantic Area (DDA). Belfer Center Analysis & Opinion, 2, (2023). URL: https://www.belfercenter.org/publication/natos-concept-deterrence-and defence-euro-atlantic-area-dda

19. Edwards, C., & Seidenstein, N. (2025). The Scale of Russian Sabotage Operations Against Europe's Critical Infrastructure. URL: https://www.iiss.org/research-paper/2025/08/the-scale-of-russian--sabotage operations--against-europes-critical--infrastructure/
20. Exercise Noble Partner 2015 demonstrates bilateral cooperation. U.S. Army Europe Public Affairs. URL: https://www.army.mil/article/147688/exercise_noble_partner_2015_demonstrates_bilateral_cooperation
21. Forsberg, T. (2023). Finland and Sweden's Road to NATO. Current history, 122(842), 89-94. URL: https://cris.tuni.fi/ws/portalfiles/portal/84976000/Finland_and_Sweden_s_Road_to_NATO.pdf
22. Genini, D. (2025). Countering hybrid threats: How NATO must adapt (again) after the war in Ukraine. New Perspectives, 33(2), 122-149. URL: https://doi.org/10.1177/2336825X251322719 (Original work published 2025)
23. Hardt, H. NATO after the invasion of Ukraine: how the shock changed alliance cohesion. Int Polit (2024). URL https://doi.org/10.1057/s41311-024-00629-x
24. Heirs, G. NATO: IN SEARCH OF A STRATEGIC CONCEPT FOR THE MODERN AGE. URL: https://www.cfc.forces.gc.ca/259/290/402/305/heirs.pdf
25. Herzog, S. (2011). Revisiting the Estonian Cyber Attacks: Digital Threats and Multinational Responses. Journal of Strategic Security, 4(2), 49–60. URL: http://www.jstor.org/stable/26463926
26. Hoffman, F. G. (2007). Conflict in the 21st century: The rise of hybrid wars. Arlington, VA: Potomac Institute for Policy Studies. URL: https://www.potomacinstitute.org/images/stories/publications/potomac_hybridwar_0108.pdf
27. Hoffman, F.G. (2009). Hybrid Warfare and Challenges. URL: https://www.semanticscholar.org/paper/Hybrid-Warfare-and-Challenges Hoffman/e5b93b0b627509c178902874936d0fd62f643534